

Projekt

z dnia 20 października 2022 r.

Zatwierdzony przez

**UCHWAŁA NR
RADY GMINY W STRAWCZYNIE**

z dnia 2022 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki Nad Zabytkami Gminy Strawczyn na lata 2023 - 2026

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 559, ze zm.) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840 ze zm.) Rada Gminy w Strawczyźnie, uchwała co następuje:

§ . 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki Nad Zabytkami Gminy Strawczyn na lata 2023 - 2026 w brzmieniu stanowiącym załącznik do niniejszej uchwały.

§ . 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Strawczyn.

§ . 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni po ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Świętokrzyskiego.

Załącznik do uchwały Nr
Rady Gminy w Strawczynie
z dnia 2022 r.

Program Opieki Nad Zabytkami Gminy Strawczyn na lata 2023 – 2026

Strawczyn 2021

Program Opieki Nad Zabytkami Gminy Strawczyn na lata 2023 – 2026

Opracował: Tomasz Giecewicz

Strawczyn 2021

Spis treści

1. Wstęp	3
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	4
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	5
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	8
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	8
4.1.1. Uwarunkowania wynikające z Krajowego Programu Opieki Nad Zabytkami .	8
4.1.2. Uwarunkowania wynikające z Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013	10
4.2. Relacje gminnego programu nad zabytkami z dokumentami na poziomie Województwa	11
4.2.1. Uwarunkowania wynikające z Programu Opieki nad Zabytkami	11
w województwie świętokrzyskim na lata 2013- 2016.....	11
4.2.2. Założenia wynikające ze Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030	12
4.2.3. Gminny Program Opieki nad Zabytkami a Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego.....	14
4.2.4. Założenia wynikające ze Strategii Rozwoju Turystyki w Województwie Świętokrzyskim na lata 2015–2020.....	14
4.2.5. Założenia wynikające z Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Kieleckiego	14
4.2.6. Założenia wynikające ze Strategii rozwoju Powiatu Kieleckiego do 2020 roku	15
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	20
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)	20
5.1.1. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Strawczyn	20
5.1.2. Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Strawczyn	25
5.1.3. Program rozwoju turystyki w Gminie Strawczyn	26
5.1.4. Strategia rozwoju gminy Strawczyn 2015-2025	28

5.1.5. Strategia rozwiązywania problemów społecznych Gminy Strawczyn 2011 – 2020	29
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	29
5.2.1. Zarys historii obszaru gminy	29
5.2.2. Krajobraz kulturowy	44
5.2.3. Zabytki nieruchome	45
5.2.4. Zabytki ruchome	48
5.2.5. Zabytki archeologiczne	48
5.2.6. Zabytki wpisane do rejestru zabytków	49
5.2.7. Dziedzictwo niematerialne	50
5.2.8. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	51
5.2.9. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	52
5.3. Wyniki weryfikacji terenowej stanu zachowania zabytków gminy, wykonanej na potrzeby aktualizacji Gminnego Programu Opieki Nad Zabytkami Gminy Strawczyn na lata 2023-2026	58
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń	59
7. Założenia programowe, priorytety i kierunki działań Programu opieki nad zabytkami	61
8. Przykładowe źródła finansowania programu opieki nad zabytkami	64
9. Instrumenty realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami	67
10. Zasady oceny gminnego programu opieki nad zabytkami	68
11. Bibliografia	69

1. Wstęp

Gmina Strawczyn to jednostka administracyjna leżąca w sąsiedztwie aglomeracji kieleckiej i stanowiąca jedną z podstawowych części składowych powiatu kieleckiego, a wcześniej chęcińskiego, przez co można stwierdzić, iż historia, kultura, oraz pozostałe wartości kulturowe okolic Strawczyna budują dzisiejszą tożsamość ziemi kieleckiej. W związku z czym ważna jest ochrona dziedzictwa kulturowego, łączącego w sobie dorobek minionych pokoleń i naszą współczesną działalność, nierozzerwalnie związaną z otoczeniem, w którym żyjemy, określającego naszą tożsamość i stanowiącego świadectwo naszego istnienia dla przyszłych pokoleń. Według art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2021 poz. 710 z późn. zm.), ochrona zabytków należy do samorządu terytorialnego. Artykuł 4 tej ustawy określa działania, które winny podejmować organy administracji publicznej w celu ochrony zabytków. Działania te mają na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Program Opieki nad Zabytkami oparty na podstawach prawnych, uwzględnia strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, jest zgodny z dokumentami wystawionymi na płaszczyźnie kraju, województwa i powiatu oraz uwzględnia wewnętrzne, gminne uwarunkowania ochrony zabytków. Program zawiera również analizę krajobrazu kulturowego gminy, charakterystykę substancji zabytkowej oraz proponuje kierunki działań w celu ochrony i promocji zabytków z uwzględnieniem przykładowych źródeł ich finansowania.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami dla Gminy Strawczyn stanowią:

Art. 87 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz.U. 2021 r. poz. 710 - Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami)

Ust. 1 tego artykułu brzmi:

Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.

Ust. 2. Programy, o których mowa w ust. 1, mają na celu, w szczególności:

- 1) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 2) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 3) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 4) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 5) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;

podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Ochronę dziedzictwa kulturowego oraz opiekę nad zabytkami w Polsce regulują:

1. **Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej**, która nakłada na państwo i obywateli obowiązek ochrony zabytków. Zostało to zawarte w:
 - art. 5 Konstytucji RP, określającym dziedzictwo narodowe jako wartość strzeżoną przez państwo polskie;
 - art. 6 ust. 1 Konstytucji RP mówiącym, iż: Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju.;
 - art. 86 Konstytucji RP stanowiącym, że: Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie.
2. **Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (t. j. Dz.U. 2021 r. poz. 710 z późn. zm.) będąca podstawowym aktem prawnym kompleksowo regulującym ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami. Reguluje znaczenie określa zawartych w ustawie (art. 3.). Ustawodawca rozdzielił obowiązki ochrony i opieki nad zabytkami na organy administracji publicznej, właścicieli lub posiadaczy zabytku (art. 4). Działania organów administracji publicznej powinny mieć na celu: zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie, uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska, udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków, przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę, kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków, zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków.

Poza tym na organach administracji publicznej spoczywa obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków nieruchomości z terenu gminy w formie kart adresowych (art. 22, ust. 4.), która stanowi podstawę do opracowania programu opieki nad zabytkami (art. 21.).

Ustawa również szczegółowo wymienia zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne podlegające ochronie bez względu na stań zachowania (art. 6.1.), oraz zaleca ochronę nazw geograficznych, historycznych czy też tradycyjnych nazw jednostek osadniczych lub placów, ulic, obiektów budowlanych (art. 6.2.). Określone jednocześnie zostały formy ochrony zabytków (art. 7.), którymi są:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego, tworzonego uchwałą rady gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, celem ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów i znajdujących się tam zabytków nieruchomych, charakterystycznych dla miejscowej tradycji osadniczej i budowlanej (art. 16.1., 17.);
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Ustawodawca także zapisał, że problematykę ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na płaszczyźnie gminy uwzględnia się przy sporządzaniu strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Przy sporządzaniu wyżej wymienionych dokumentów uwzględnić należy krajowy program ochrony i opieki nad zabytkami, oraz określić działania w celu zapobiegania kradzieżom oraz ochrony zabytków w czasie realizacji inwestycji i przywracania im jak najlepszego stanu. Natomiast dodatkowo w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, podlegającym uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków należy uwzględnić ochronę zabytków wpisanych do rejestru wraz z otoczeniem, zabytków wpisanych do ewidencji zabytków, parków kulturowych oraz ustalenia programu opieki nad zabytkami. Ustala się również, w zależności od potrzeb strefy ochrony konserwatorskiej dla ochrony znajdujących się w jej granicach zabytków (art. 18., 19., 20.).

Ustawa określa, że organami ochrony zabytków (art. 89.) są:

- minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
 - wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.
3. **Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (t. j. Dz.U. 2021 poz. 1372 z późn. zm.), która w art. 7 ust. 1, pkt. 9 stwierdza, iż zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.
 4. **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (t. j. Dz.U. 2022 r. poz. 503 z późn. zm.).
 5. **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane** (t. j. Dz.U. 2021 r. poz. 2351 z późn. zm.).
 6. **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska** (t. j. Dz.U. 2021 poz. 1973 z późn. zm.).
 7. **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (t. j. Dz.U. 2021 poz. 1098 z późn. zm.).
 8. **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (t. j. Dz.U. 2021 r. poz. 1899 z późn. zm.).
 9. **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (t. j. Dz.U. 2020 poz. 194 z późn. zm.).
 10. **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie** (t. j. Dz.U. 2020 poz. 1057 z późn. zm.).
 11. **Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (t. j. Dz.U. 2022 poz. 385 z późn. zm.).
 12. **Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (t. j. Dz.U. 2019 poz. 1479 z późn. zm.).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictw kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

4.1.1. Uwarunkowania wynikające z Krajowego Programu Opieki Nad Zabytkami

Celem, Krajowego Programu Opieki Nad Zabytkami jest wyznaczanie niezbędnych działań w celu ochrony i opieki nad zabytkami. W tym celu wytyczono siedem podstawowych zasad konserwatorskich, dotyczących zarówno pracowników urzędów konserwatorskich, profesjonalnych konserwatorów - restauratorów dzieł sztuki, urbanistów, budowlanych, archeologów, badaczy, właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych, w tym również duchownych - codziennych konserwatorów zabytkowych świątyń.

Zasadami tymi są:

1. Zasada *primum non nocere* (po pierwsze nie szkodzić);
2. Zasada maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych);
3. Zasada minimalnej niezbędnej ingerencji (powstrzymywania się od działań niekonicznych);
4. Zasada czytelności i odróżnialności ingerencji;
5. Zasada odwracalności metod i materiałów;
6. Zasada wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

W programie wyznaczono również kierunki kompleksowych działań i podzielono je na kilka grup.

W zakresie uwarunkowań ochrony i opieki nad zabytkami działania powinny skupiać się między innymi na pełnej ocenie stanu krajowego zasobu zabytków nieruchomych, ruchomych, dziedzictwa archeologicznego, pomników historii i obiektów wpisanych na listę światowego dziedzictwa łącznie z oceną kategorii i stopnia zagrożeń,

a także na udoskonalaniu warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych ochrony dziedzictwa kulturowego z jednoczesnym podnoszeniem efektywności tych działań. Ochroną należy objąć przynajmniej najcenniejsze zabytki techniki.

W zakresie działań o charakterze systemowym przedstawiono cele ukierunkowane między innymi na zgodną z tendencjami europejskimi i światowymi, kompleksową ochronę dziedzictwa kulturowego obejmującego dobra natury i kultury, a także na wypracowanie warunków, metod i strategii skutecznej i szeroko zakrojonej ochrony dziedzictwa kulturowego.

W zakresie systemu finansowego postuluje się stworzenie stabilnego i przejrzystego systemu finansowania zasilanego środkami pochodzącymi nie tylko z budżetu, lecz także z odpisów podatkowych, podatków płaconych przez użytkowników obiektów zabytkowych, w tym z usług turystycznych, z kar za niszczenie i nieprawidłowe użytkowanie zabytków i z innych źródeł.

W zakresie dokumentowania, monitorowania i standaryzacji metod działania przewiduje się tworzenie systemów aktualizowanych baz danych o stanie zabytków w Polsce, monitorowanie wszelakich prac przy wszystkich grupach obiektów zabytkowych, gromadzenie informacji o stanie ich zachowania i wreszcie wypracowanie standardów zagospodarowania i estetyki zabytkowych przestrzeni publicznych.

W dziedzinie kształcenia i edukacji wyznaczono działania zmierzające do doskonalenia systemu kształcenia, weryfikacji nabytych uprawnień drogą pozaakademicką przez stworzenie systemu akredytacji i uznawalności wykształcenia. Działania powinny być również skierowane na poszanowanie przez społeczeństwo wartości dziedzictwa kulturowego, propagowanie potrzeby jego ochrony i zachowania, na upowszechnianie wiedzy wśród właścicieli zabytków o zasadach konserwatorskich oraz tworzeniu ku temu mechanizmów ekonomicznych

W zakresie współpracy międzynarodowej działania powinny zostać oparte na pojęciu wspólnego, europejskiego dziedzictwa kulturowego, wzmocnieniu roli Polski w europejskich i światowych środowiskach działających na rzecz ochrony dziedzictwa.

4.1.2. Uwarunkowania wynikające z Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020.

Są to dokumenty w których ujmuje się: zadania dla mecenatu państwa w dziedzinie kultury z uwzględnieniem zmian cywilizacyjnych, integracji europejskiej i gospodarki rynkowej.

Jednym ze strategicznych obszarów kultury jest ochrona dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie ochrona i rewaloryzacja zabytków. Szczegółowo zostało to omówione w **Narodowym Programie Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Narodowego” na lata 2004 - 2013.**

W dokumencie tym zapisano, że dziedzictwo kulturowe stanowi z jednej strony przedmiot ochrony, a z drugiej staje się czynnikiem, potencjałem rozwoju, dlatego na ten problem należy patrzeć z perspektywy zmieniającego się świata, co z kolei powinno skutkować zmianą pasywnej filozofii ochrony zabytków na aktywną. Konieczność tej zmiany spowodowana jest przede wszystkim postępującym kryzysem kultury historycznej oraz konserwatywnym dostrzeganiem zabytków w oderwaniu od otoczenia i realiów życia. Dlatego przemyślana i nowoczesna, a tym samym skuteczna ochrona dziedzictwa kulturowego, rozszerzona o niematerialne dobra kultury, akcentująca tożsamość narodową bez popadania w niebezpieczny nacjonalizm powinna opierać się na mądrym i rozsądnym zarządzaniu i być kompromisem między koniecznością zachowania zabytków a nieodzownymi zmianami cywilizacyjnymi, przy zachowaniu obiektywnego systemu klasyfikacji zabytków wykluczającym kryteria ideologiczne i polityczne. Wszystkie te działania, winny być powiązane z polityką przestrzenną, z edukacją, z budowaniem świadomości społecznej, z mecenatem państwa oraz z ustrojem państwa. Poza tym uznano, że niezbędne są działania zmierzające do utworzenia nowoczesnego modelu ochrony opartego nie tylko na zasadzie rozporządzeń, ale również na podstawach prawno-finansowych, gwarantujących rzeczywistą ochronę zabytków. Wszystko to powinno odbywać się pod nadzorem odpowiednio przygotowanej merytorycznie, apolitycznej, godziwie wynagradzanej oraz skutecznej w działaniu służby konserwatorskiej. Uznano wreszcie, że turystyka, jako czynnik

rozwoju ekonomicznego, może w znacznym stopniu przyczynić się do rozwoju ośrodków jak i do ochrony dziedzictwa kulturowego, nie można jednak nie dostrzegać zagrożenia w dobie globalizacji dla autentyczności zasobów kultury i dlatego właśnie wartości i tradycje regionalne, stanowiące wartość samą w sobie zyskują na znaczeniu.

Celem strategicznym Narodowego Programu Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Narodowego” jest intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych.

Celami cząstkowymi programu są:

- a) Poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków.
- b) Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne.
- c) Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych.
- d) Promocja polskiego dziedzictwa kulturowego w Polsce i zagranicą, w szczególności za pomocą narzędzi społeczeństwa informacyjnego.
- e) Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego.
- f) Tworzenie warunków dla rozwoju i ochrony dziedzictwa kultury ludowej;
Zabezpieczenie zabytków przed nielegalnym wywozem za granicę.

4.2. Relacje gminnego programu nad zabytkami z dokumentami na poziomie Województwa

4.2.1. Uwarunkowania wynikające z Programu Opieki nad Zabytkami w województwie świętokrzyskim na lata 2013- 2016

Obecny program opieki nad zabytkami dla województwa znajduje się w fazie opracowania. W starym dokumencie na lata 2013-2016 zapisano:

Pośród zadań i celów wspomnianego dokumentu znalazły się:

1. Ochrona i zachowanie dziedzictwa oraz krajobrazu kulturowego.

Kierunki działań:

1.1. Rozpoznanie i dokumentacja zasobów zabytkowych.

1.2. Ochrona zabytków ruchomych.

1.3. Ochrona zabytków nieruchomych.

1.4. Ochrona zabytków archeologicznych.

1.5. Ochrona zabytkowych układów architektonicznych.

1.6. Stwarzanie warunków dla powstania i rozwoju parków kulturowych oraz ochrona krajobrazu kulturowego.

2. Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału dziedzictwa kulturowego.

Kierunki działań:

2.1. Poprawa dostępu do zasobów dziedzictwa.

2.2. Promocja zasobów dziedzictwa kulturowego.

2.3. Wykorzystanie potencjału dziedzictwa kulturowego w rozwoju regionalnym.

3. Tworzenie warunków do wzmacniania tożsamości regionalnej w oparciu o dorobek kultury materialnej i niematerialnej.

Kierunki działań:

3.1. Kultywowanie tradycji w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego.

3.2. Popularyzacja wiedzy o dziedzictwie kulturowym.

4.2.2. Założenia wynikające ze Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030

Wspomniany dokument omawia wiele kwestii związanych z kierunkami rozwoju województwa. Jednym z zagadnień w nim poruszonych jest kwestia ochrony dziedzictwa kulturowego. Uznano, iż będzie ono jedną z dziedzin współpracy pomiędzy województwami. Głównymi celami strategii są:

Cel strategiczny:

1. Inteligentna gospodarka i aktywni ludzie.

Cel operacyjny 1.3. Wsparcie procesu transformacji kluczowych branż gospodarki regionu.

Kierunki działań:

1.3.1. Wsparcie kluczowych branż, ze szczególnym uwzględnieniem regionalnych inteligentnych specjalizacji, we wdrażaniu technik informacyjno-komunikacyjnych oraz rozwiązań cyfrowych właściwych dla Przemysłu 4.0.

1.3.2. Identyfikacja rozwojowych branż gospodarki regionalnej w oparciu o proces przedsiębiorczego odkrywania.

1.3.3. Rozwój potencjału turystycznego regionu w oparciu o walory uzdrowiskowe, środowisko naturalne i dziedzictwo kulturowe.

1.3.4. Tworzenie warunków dla nowoczesnego rolnictwa i przetwórstwa rolno-spożywczego.

1.3.5. Wzmocnienie funkcji Targów Kielce, jako ośrodka o ogólnopolskim znaczeniu.

1.3.6. Dążenie do zrównoważonego rozwoju w oparciu o gospodarkę obiegu zamkniętego, w tym biogospodarki.

Cel strategiczny:

2. Wspólnota i bezpieczna przestrzeń, które łączą ludzi.

Cel operacyjny 3.1. Silny kapitał społeczny w regionie.

Kierunki działań:

3.1.1. Zwiększenie poczucia tożsamości regionalnej mieszkańców.

3.1.2. Upowszechnianie rozwiązań ograniczających migracje i wspieranie działań na rzecz osiedlania się nowych mieszkańców w regionie.

3.1.3. Wsparcie działań mających na celu wysoką jakość edukacji.

3.1.4. Rozwój instytucji kultury i dziedzictwa kulturowego.

3.1.5. Poprawa warunków dla zwiększania aktywności społecznej i obywatelskiej mieszkańców.

4.2.3. Gminny Program Opieki nad Zabytkami a Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego

Wspomniany dokument podkreśla rolę i znaczenie dziedzictwa kulturowego, oraz zwraca uwagę na kwestię pielęgnowania tożsamości regionalnej, która niewątpliwie wzbogaca kulturę kraju i wspólnoty Europejskiej oraz może pozytywnie wpływać na ograniczanie negatywnych aspektów globalizacji i unifikacji.

Uwypuklone zostało także promowanie dziedzictwa kulturowego przez turystykę oraz konieczność kompleksowego przebadania i rozpoznania całości dziedzictwa kulturowego województwa świętokrzyskiego, łącznie z badaniami archeologicznymi.

4.2.4. Założenia wynikające ze Strategii Rozwoju Turystyki w Województwie Świętokrzyskim na lata 2015–2020

Dokument traktuje o walorach turystycznych województwa. Zapisano w nim, iż obiekty zabytkowe, muzea i inne ciekawe miejsca sprawiają, że obszar województwa staje się bardziej atrakcyjny. Ponadto odpowiednio wykorzystane zasoby kulturowe znacznie wspomagają walory naturalne, dzięki czemu turysta może skorzystać z tego, co oferuje natura, jak również z walorów antropogenicznych, wzbogacających teren. Przeprowadzona analiza województwa świętokrzyskiego pod kątem turystyki wykazała z jednej strony bogate i zróżnicowane walory naturalne i kulturowe regionu a z drugiej nienależyte wykorzystanie potencjału małych miejscowości, wsi i miasteczek. Dlatego uznano, że należy podjąć działania, aby ten stan zmienić i stworzyć zintegrowaną ofertę turystyczną województwa świętokrzyskiego przy wykorzystaniu potencjału regionu.

4.2.5. Założenia wynikające z Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Kieleckiego

Wśród wielu celów strategicznych w dokumencie poruszono także kwestie propagowania i rozwoju różnych typów turystyki na terenie powiatu. Podkreślono także

bogactwo przyrodnicze i kulturowe wspomnianego terenu. Do zadań z zakresu promocji dziedzictwa kulturowego i rozwoju turystyki zaliczyć możemy:

- propagowanie i stymulowanie rozwoju turystyki i rekreacji;
- wytyczenie ścieżek pieszych i rowerowych w obrębie obszarów przyrodniczo-rekreacyjnych;
- wspieranie rozwoju turystyki kwalifikowanej;
- wspieranie rozwoju agroturystyki;
- przeprowadzenie kampanii promującej agroturystykę jako alternatywne źródło dochodów na obszarach wiejskich;
- organizowanie szkoleń z zakresu prawa gospodarczego, marketingu i promocji produktu turystycznego na obszarach wiejskich;
- rozbudowa bazy noclegowej w szkołach, schroniskach młodzieżowych;
- rozbudowa istniejących schronisk oraz budowa infrastruktury towarzyszącej;
- rozwój amatorskiego ruchu artystycznego;
- inicjowanie na terenie powiatu różnych form kultury muzycznej, plastyki, tańca, sztuki ludowej i folkloru;
- współpraca ze szkołami w zakresie powstawania nowych zespołów artystycznych i pomocy merytorycznej już działającym;
- rozwój czytelnictwa, sieci bibliotek.

4.2.6. Założenia wynikające ze Strategii rozwoju Powiatu Kieleckiego do 2020 roku

Strategia ujmuje głównie zagadnienia dotyczące dziedzictwa kulturowego powiatu, ze szczególnym uwzględnieniem kwestii rozwoju turystyki. W dokumencie wymieniono także liczne zabytki z terenów gminy Strawczyn jak:

Chęlmce

- zespół kościoła parafialnego p.w. Marii Magdaleny i św. Mikołaja
- cmentarz
- XVII w. dwór zwany zborem ariańskim

Kuźniaki

- zakład wielkopiecowy, dawny przelew z kanałem roboczym, oraz upustem wody.

Oblęgorek

- zespół pałacowy,

Promnik

Zespół dworski: dwór i park

Strawczyn

- kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia NMP

Pośród celów strategicznych oraz operacyjnych w dokumencie wyznaczono:

CEL STRATEGICZNY. II.

OCHRONA I RACJONALNE WYKORZYSTANIE ŚRODOWISKA I DÓBR KULTURY

Cel Operacyjny II.2.

Rozwój i promocja turystyki, kultury oraz tworzenie i modernizacja infrastruktury turystycznej i kulturowej.

- a) Tworzenie i promocja oferty kulturalnej i turystycznej powiatu kieleckiego na rynku lokalnym i zagranicznym.
 - Współpraca Powiatu Kieleckiego z organizacjami i instytucjami zajmującymi się tworzeniem i promocją oferty kulturalnej i turystycznej powiatu kieleckiego na rynku lokalnym i rynkach zagranicznych.
- b) Promocja działań w zakresie kultury, turystyki i sportu oraz produktów turystycznych.
 - Szeroka współpraca Powiatu Kieleckiego z gminami z terenu powiatu, instytucjami kultury i organizacjami pozarządowymi w zakresie promocji działań w obszarach kultury, turystyki i sportu.
- c) Wsparcie rozwoju infrastruktury turystycznej.
 - Szeroka współpraca Powiatu Kieleckiego z gminami z terenu powiatu, instytucjami kultury i organizacjami pozarządowymi w zakresie rozwoju infrastruktury turystycznej.

- d) Prowadzenie punktu informacji turystycznej.
- Realizacja projektów własnych.
 - e) Opracowanie koncepcji zintegrowanego produktu turystycznego oraz jego rozwój w wymiarze ponadregionalnym.
- Współpraca Powiatu Kieleckiego z gminami z terenu powiatu i instytucjami zajmującymi się turystyką nad opracowaniem koncepcji zintegrowanego produktu turystycznego oraz jego rozwój w wymiarze ponadregionalnym i stworzeniem wspólnej struktury sieciowej współpracy podmiotów uczestniczących w obsłudze zintegrowanego pakietu usług turystycznych.
 - f) Zachowanie dziedzictwa lokalnego.
- Współpraca Powiatu Kieleckiego z gminami z terenu powiatu, WDK i Muzeum Wsi Kieleckiej w podejmowaniu i realizacji działań mających na celu ochronę gwary, muzyki ludowej, obrzędów i kuchni regionalnej.
 - g) Podejmowanie działań mających na celu promocje gospodarstw agroturystycznych na terenie Powiatu Kieleckiego.
- Współpraca Powiatu Kieleckiego z gminami z terenu powiatu i właścicielami gospodarstw agroturystycznych w podejmowaniu i realizacji działań mających na celu promocję gospodarstw agroturystycznych na terenie Powiatu Kieleckiego.

W inedykatywnym wykazie projektów i przedsięwzięć jaki ujęto w strategii znalazły się:

- a) Organizacja cyklicznych imprez: m. in.: Powiatowy Przegląd Kapel, Orkiestr Dętych, Zespołów Folklorystycznych i Solistów, Zespołów Chóralnych, Jarmark Świętokrzyski, Chańcza – Świętokrzyska Perła, Konkurs na Najsmaczniejszą Potrawę Powiatu Kieleckiego, Turniej Piłki Nożnej Pracowników Samorządowych i Radnych, Puchar Piłki Siatkowej. *Realizator zadania/przedsięwzięcia: Starostwo Powiatowe w Kielcach.*
- b) Szeroka informacja na temat podejmowanych działań na płaszczyznach turystyki, sportu i kultury w mediach, wydawnictwach, podczas dużych wydarzeń regionalnych. *Realizator zadania/przedsięwzięcia: Starostwo Powiatowe w Kielcach we współpracy z gminami, instytucjami kultury i organizacjami pozarządowymi.*

- c) Znakowanie i modernizacja szlaków turystycznych na terenie powiatu, modernizacja tablic informacji turystycznych w gminach, aktualizacja wirtualnego spaceru po powiecie kieleckim. *Realizator zadania/przedsięwzięcia: Starostwo Powiatowe w Kielcach.*
- d) Regionalne Centrum Informacji Turystycznej w Kielcach. Realizator zadania/przedsięwzięcia: *Powiat Kielecki, Urząd Miasta Kielce, Regionalna Organizacja Turystyczna.*
- e) Współpraca z Regionalną Organizacją Turystyczną, Lokalnymi Organizacjami Turystycznymi i gminami Powiatu Kieleckiego w ramach opracowania wspólnego produktu turystycznego. *Realizator zadania/przedsięwzięcia: Regionalna Organizacja Turystyczna, Lokalne Organizacje Turystyczne, gminy.*
- f) Podejmowanie działań mających na celu ochronę gwary, muzyki ludowej, obrzędów i kuchni regionalnej. *Realizator zadania/przedsięwzięcia: Starostwo Powiatowe w Kielcach, Wojewódzki Dom Kultury, Muzeum Wsi Kieleckiej.*
- g) Szkolenia dla właścicieli gospodarstw agroturystycznych, wydawnictwa w tym zakresie, aktualizacja danych na stronie internetowej Starostwa Powiatowego w Kielcach, promocja poprzez organizację konkursu na najpiękniejsze gospodarstwo agroturystyczne w Powiecie Kieleckim. *Realizator zadania/przedsięwzięcia: Starostwo Powiatowe w Kielcach.*

Cel Operacyjny II.3.

Opracowanie i wdrożenie skutecznej kampanii promocyjnej dla potencjalnych inwestorów i turystów.

- a) Promocja gospodarcza i turystyczna powiatu w ramach prowadzonej przez Powiat współpracy krajowej i zagranicznej.
-Realizacja projektów własnych.
- b) Rozwój współpracy zagranicznej.
- Nawiązywanie współpracy z zagranicznymi regionami o podobnym potencjale gospodarczym, terenowym, edukacyjnym, turystycznym, biznesowym w celu wymiany informacji i wiedzy. Koordynacja współpracy międzynarodowej z partnerami bizneso-

wymi, edukacyjnymi, kulturowymi, turystycznymi. Przygotowanie oferty terenów inwestycyjnych.

c) Ochrona i opieka nad zabytkami.

- Współpraca ze Świętokrzyskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w realizacji wniosków o udzielenie dotacji na dofinansowanie prac konserwatorskich restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do Rejestru Zabytków.

Indykatywny wykaz wstępnie zidentyfikowanych projektów i przedsięwzięć:

- a) Udział w targach krajowych i zagranicznych. *Realizator zadania/przedsięwzięcia: Starostwo Powiatowe w Kielcach, Regionalna Organizacja Turystyczna.*
- b) Nawiązywanie współpracy z zagranicznymi regionami o podobnym potencjale gospodarczym, terenowym, edukacyjnym, turystycznym, biznesowym w celu wymiany informacji i wiedzy. Koordynacja współpracy międzynarodowej z partnerami biznesowymi, edukacyjnymi, kulturowymi, turystycznymi. *Realizator zadania/ przedsięwzięcia: Starostwo Powiatowe w Kielcach.*
- c) Realizacja wniosków o udzielenie dotacji na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do Rejestru Zabytków. Współpraca ze Świętokrzyskim Wojewódzkim Konserwatorem zabytków. *Realizator zadania/przedsięwzięcia: Starostwo Powiatowe w Kielcach.*

Cel Operacyjny II.4.

a) Ochrona zabytków i budownictwa tradycyjnego.

- Wspieranie działań poszczególnych gmin w aspekcie: odnawiania lub poprawy stanu zabytkowych obiektów budowlanych, służących zachowaniu dziedzictwa kulturowego, zakupu obiektów charakterystycznych dla tradycji budownictwa w danym regionie z przeznaczeniem na cele publiczne.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

5.1.1. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Strawczyn

Studium obejmuje obok innych dziedzin porusza także analizę zasobów przyrodniczych i kulturowych gminy, szczegółowo wymieniając poszczególne ich rodzaje oraz wspomina o ich stanie ilościowym.

Pośród uwarunkowań wynikających z zasobów środowiska kulturowego zwrócono uwagę na fakt iż uwarunkowania kulturowe stwarzają szansę rozwojową w zakresie:

- Dalszego rozwoju turystyki (duża atrakcyjność) i rekreacji (możliwość zagospodarowania na ten cel);
- Bazy obsługi badań naukowych i penetracji dydaktycznej (duże walory naukowe i dydaktyczne);
- Wykorzystania zasobów jako dobra użytkowego do różnych funkcji (kontynuacja użytkowania obiektów lub ich zagospodarowania po rewaloryzacji);
- Kreowania korzystnego wizerunku gminy, zachęcającego do zamieszkiwania i inwestowania.

Skuteczna ochrona wartości kulturowych gminy Strawczyn warunkowana jest:

- Ochroną i właściwym zagospodarowaniem obiektów i zespołów zabytkowych łącznie z ich otoczeniem;
- Wyeksponowaniem, uporządkowaniem i szerszym udostępnianiem najcenniejszych zasobów dziedzictwa kulturowego;
- Uświadomieniem potrzeby wspierania się na źródłach tożsamości regionalnej – patriotyzm i dumą „Małych Ojczyzn”;

- Aktywnym, pomysłowym i komercyjnym podejściem do zagadnienia ochrony wartości kulturowych, ponieważ niejednokrotnie tylko w ten sposób można pozyskać finansowe podstawy rewaloryzacji obiektów zabytkowych.

W dokumencie wymieniono również wyznaczone na terenie gminy strefy konserwatorskie i omawia zasady działań ich ochrony.

Strefy ochrony konserwatorskiej

W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego sołectwa Oblęgorek na obszarze gminy Strawczyn uchwalonym Uchwałą Rady Gminy w Strawczynie Nr XVIII/166/04 z dnia 30 września 2004 r. (Dz. Urz. Woj. Świętokrzyskiego Nr 20 poz.277 z dnia 31 stycznia 2005 r.), wyznaczono strefę ochrony konserwatorskiej, obejmującą swym zasięgiem zespół pałacyku im. H. Sienkiewicza, obecnie Muzeum H. Sienkiewicza, jak również aleję parkową.

Wg ustaleń w/w planu w granicach strefy ochrony konserwatorskiej obowiązują następujące zasady i wymagania ochrony:

1. ochrona pełna istniejącej substancji zabytkowej, w szczególności obiektów kulturowych;
2. nie dopuszcza się do lokalizowania nowych budynków;
3. dopuszcza się remonty, modernizację i przebudowę istniejących współczesnych obiektów pod warunkiem przystosowania wyglądu wymienionych obiektów do zasadniczych cech formy architektonicznej obiektów zabytkowych,
4. projekty zmian dotyczące przekształceń obiektów zabytkowych i terenów wymagają uzgodnień z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków zgodnie z:
 - art. 36 ust.1 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz.U. 2021 poz. 710 z późn. zm.)
 - art. 39 ust.3 Ustawy – Prawo budowlane z dnia 7 lipca 1994 r. (Dz.U. 2021 poz. 2351 z późn. zm.).

W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego sołectwa Strawczyn na obszarze gminy Strawczyn uchwalonym Uchwałą Rady Gminy w Strawczynie Nr XVIII/164/04 z dnia 30 września 2004 r. (Dz. Urz. Woj. Świętokrzyskiego Nr 20

poz. 276 z dnia 31 stycznia 2005 r.) wyznaczono strefę ochrony konserwatorskiej dla stanowiska archeologicznego.

Wg ustaleń w/w planu w granicach strefy ochrony konserwatorskiej obowiązują następujące zasady i wymagania ochrony:

1. ochrona pełna istniejącej substancji zabytkowej;
2. projekty zmian dotyczące przekształceń obiektów zabytkowych i terenów wymagają uzgodnień z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Ponadto w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego sołectwa Kuźniaki na obszarze gminy Strawczyn uchwalonym Uchwałą Rady Gminy w Strawczynie Nr XXII/204/05 z dnia 10 lutego 2005 r. (Dz. Urz. Woj. Świętokrzyskiego nr 161 poz. 1987 z dnia 26 lipca 2005 r.) wyznaczono strefę ochrony konserwatorskiej obejmującą pozostałości Zakładu Wielkopiecowego.

W granicach strefy ochrony konserwatorskiej, o której mowa wyżej wg ustaleń planu obowiązują następujące zasady i wymagania ochrony:

1. ochrona pełna istniejącej substancji zabytkowej, w szczególności obiektów kubaturowych,
2. nie dopuszcza się do lokalizowania nowych budynków,
3. dopuszcza się remonty, modernizację i przebudowę istniejących współczesnych obiektów pod warunkiem przystosowania wyglądu wymienionych obiektów do zasadniczych cech formy architektonicznej obiektów zabytkowych,
4. projekty zmian dotyczące przekształceń obiektów zabytkowych i terenów wymagają uzgodnień z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Obiekty wpisane do rejestru dóbr kultury i pozostałe będące w ewidencji WKZ

1. Uwzględniając wymagania ochrony dóbr kultury podyktowane ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2021 poz. 710 z późn. zm.), w granicach gminy Strawczyn obowiązuje zachowanie i konserwacja wszystkich obiektów zabytkowych znajdujących się w rejestrze i ewidencji WKZ oraz obiektów wymienionych w Rozdziale II pkt. 2.4.1 – Charakterystyka istniejących zasobów dziedzictwa kulturowego.

2. Warunkiem lokalizacji wszelkich obiektów budowlanych oraz podejmowania jakichkolwiek prac przy obiektach znajdujących się w rejestrze – objętych ochroną konserwatorską, oraz będących w ich otoczeniu ekspozycyjnym jest uzyskanie uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Kielcach.

3. W celu ochrony obiektów wpisanych do rejestru dóbr kultury, o których mowa w pkt.1 należy:

a. zakazać przekształceń powodujących obniżenie ich wartości historycznych, estetycznych lub architektonicznych,

b. dopuścić modernizację pod warunkiem, że działania te nie spowodują utraty cech stylistycznych obiektów, gabarytu bryły, kształtu dachu i detalu architektonicznego.

Strefy archeologiczne ochrony biernej

1. Uwzględniając wymagania ochrony dóbr kultury podyktowane ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2021 poz. 710 z późn. zm.), ustala się zachowanie i ochronę wszystkich stref archeologicznych ochrony biernej znajdujących się w obrębie gminy Strawczyn.

2. Zgodnie z art. 33 w/w ustawy, kto przypadkowo znalazł przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, jest obowiązany, przy użyciu dostępnych środków, zabezpieczyć ten przedmiot i oznakować miejsce jego znalezienia oraz niezwłocznie zawiadomić o znalezieniu tego przedmiotu Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, Wójta.

3. Wyklucza się przekształcanie bądź użytkowanie stanowisk archeologicznych w ich granicach, które mogłyby powodować degradację ich wartości naukowej i kulturowej; do tych działań należą w szczególności prace wybierzyskowe i niwelacyjne.

4. Podejmowanie działań zmierzających do zmiany dotychczasowego zagospodarowania w granicach stanowiska archeologicznego wymaga zapewnienia warunków dla nadzoru archeologicznego.

Ochrona krajobrazu kulturowego

W sołectwach Chełmce, Niedźwiedź, Oblęgorek, Korczyn, Kuźniaki, Oblęgór, ze względu na występowanie terenów o wybitnych walorach krajobrazowych wyznaczono w obowiązujących planach dla tych sołectw, tereny rolne o wartościach

krajobrazowych, w celu zachowania i ochrony przed degradacją wysokich wartości krajobrazu.

Na terenach objętych ochroną krajobrazu wg. ustaleń planów działaniem podstawowym jest ochrona wartości widokowych. W granicach terenów o wartościach krajobrazowych obowiązują następujące wymagania:

1. zakazuje się lokalizacji nowej zabudowy mieszkaniowej, w tym też zabudowy zagrodowej i związanej z przetwórstwem rolnym;
2. dopuszcza się lokalizację terenowych urządzeń sportu i rekreacji;
3. obowiązuje utrzymanie warunków umożliwiających rozległe widoki z punktów i ciągów widokowych oznaczonych na rysunkach planu, z nakazem utrzymania sposobu zagospodarowania umożliwiającego pełną obserwację widoków;
4. obowiązuje sukcesywne kablowanie istniejących i nowych linii elektroenergetycznych niskich i średnich napięć oraz linii telekomunikacyjnych.

Dla terenów o wartościach krajobrazowych ustalono w planach następujące zasady zagospodarowania:

1. przeznaczenie podstawowe pod użytki rolne, teren otwarty o znaczeniu widokowym;
2. przeznaczenie dopuszczalne pod:
 - a. drogi dojazdowe,
 - b. obiekty i urządzenia infrastruktury technicznej,
 - c. terenowe urządzenia rekreacyjne,
 - d. ścieżki rowerowe,
 - e. szlaki turystyczne,
3. utrzymuje się istniejące obiekty budowlane z możliwością ich wymiany na nowe oraz modernizacji i przebudowy dla celów zapewnienia bezpieczeństwa użytkowania, konstrukcji oraz warunków higienicznych i zdrowotnych,
4. wyklucza się budowę nowych budynków, w tym powstających w ramach zabudowy zagrodowej.

5.1.2. Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Strawczyn

Dokument jasno określa materialne zasoby dziedzictwa kulturowego wraz z ich formami ochrony takimi jak strefy ochrony konserwatorskiej lub archeologicznej.

W planie zagospodarowania przestrzennego ujęto:

a) obiekty figurujące w ewidencji oraz rejestrze zabytków w poszczególnych miejscowościach gminy w których one występują, co objaśnia Gminna Ewidencja Zabytków, oraz Program Opieki nad Zabytkami na lata 2014 – 2017;

b) strefy biernej ochrony archeologicznej w miejscowościach (Chełmce, Hucisko, Kuźniaki, Niedźwiedź, Oblęgór, Promnik, Strawczyn, Strawczynek) strefy obejmują swym zasięgiem obszary o dużym nagromadzeniu stanowisk archeologicznych;

c) Strefy ochrony konserwatorskiej:

Chełmce:

- wzgórze kościelne,
- ścisłe centrum wsi u stóp wzgórza kościelnego,
- tereny wokół Zboru Ariańskiego.

Oblęgorek:

- tereny wzgórza pałacowego oraz obszary przyległe wraz z aleją prowadzącą do bramy wjazdowej do założenia.

Promnik:

- obszary wokół dworu i parku wraz z przyległymi obszarami na których znajduje się zbiornik wodny.

Strawczyn:

- stanowisko archeologiczne.

Kuźniaki:

- Pozostałości zakładu wielkopieczowego.

Ponadto plan zagospodarowania przestrzennego ujmuje kapliczki i krzyże przydrożne, punkt widokowy w Oblęgorze oraz miejsca pamięci w miejscowościach Promnik i Strawczyn.

5.1.3. Program rozwoju turystyki w Gminie Strawczyn

Dokument szczegółowo odnosi się do zasobów dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego Gminy, omawia je oraz sygnalizuje problemy na jakie napotyka ruch turystyczny na omawianym obszarze. Do najważniejszych zasobów wspomnianych należą:

- walory widokowe krajobrazu,
- wody,
- przydatność środowiska dla sportów zimowych,
- warunki bioklimatyczne – długość okresu korzystania z letnich oraz zimowych walorów środowiska przyrodniczego,

jak również niekorzystnych:

- stan środowiska naturalnego,
- występowanie obszarów zniekształconych przez działalność górniczą,
- obszarów bagiennych,
- charakterystyka obszarów rolnych.

Wśród walorów historycznych wymieniono:

- zespół budynków pałacyku Henryka Sienkiewicz w Oblęgorku z otaczającym parkiem krajobrazowym (końc. XIX / pocz. XX w.),
- kościół parafialny w Chełmcach (poł. XVII w.),
- kościół parafialny w Strawczynie (poł. XVII w.),
- dwór (dawny zbór ariański) w Chełmcach (poł. XVII w.),
- kapliczka św. Tekli w Promniku (XIX w.),
- pozostałości zakładu przemysłowego z lat 1782-1897 w Kuźniakach (piec hutniczy, budynek produkcyjny oraz grobla, staw i kanał wodny),
- młyn wodny w Bugaju (pocz. XX w.),
- młyn (dawny wodny) w Rudzie Strawczyńskiej (pocz. XX w.).

Największym zainteresowaniem wśród turystów cieszą się natomiast:

- Muzeum Henryka Sienkiewicza w Oblęgorku,
- Pasma Oblęgorskie,
- Jaskinia tektoniczna na Górze Perzowej z kaplicą św. Rozalii.

Innymi ważnymi elementami wpływającymi na atrakcyjność omawianego obszaru są:

- szlak czerwony Gołoszyce – Kuźniaki (Szlak Główny Gór Świętokrzyskich) na odcinku Porzecze – Kuźniaki, jeden z najatrakcyjniejszych znakowanych pieszych szlaków turystycznych w Województwie Świętokrzyskim, przebiegający po najwyższych pasmach Gór Świętokrzyskich. Jego długość w granicach Gminy wynosi 14 km,
- szlak czarny Oblęgorek – Góra Barania, w całości przebiegający przez teren Gminy o długości 2,5 km. Szlak ten obok charakteru łącznikowego ze szlakiem czerwonym Gołoszyce – Kuźniaki przebiegającym przez Pasma Oblęgorskie prowadzi przez bardzo atrakcyjne turystycznie wąwozy lessowe,
- szlak niebieski Kuźniaki – Pogorzałe na odcinku Kuźniaki – Pociejów. Jego długość w granicach Gminy jest wynosi tylko 1 km.

Dokument szczegółowo zwraca uwagę na wszelkie braki zarówno w niewystarczającym wykorzystaniu walorów Gminy jak i brakach w infrastrukturze turystycznej, przykładem mogą być:

- brak centrum informacji turystycznej,
- brak internetowego informatora turystycznego,
- braki w oznaczeniach istniejących szlaków,
- nie wystarczająca baza noclegowa i brak bazy gastronomicznej,
- brak przystani, wiat, tablic z mapami przy szlakach.

Pośród celów strategii wymieniono kilka elementów:

- Opracowanie systemu promocji Gminy,
- Dokończenie kanalizacji Gminy,
- Poprawienie jakości dróg o znaczeniu turystycznym,

- Opracowanie i zrealizowanie kompleksowego programu ochrony środowiska naturalnego i krajobrazu,
- Budowa nowych i poprawienie stanu istniejących parkingów oraz miejsc postojowych,
- Urządzenie punktów widokowych,
- Wyznaczenie tras do uprawiania turystyki pieszej, rowerowej i konnej oraz narciarstwa biegowego,
- Udostępnienie obiektów zabytkowych oraz rezerwatów i pomników przyrody,
- Udzielanie pomocy o charakterze niematerialnym w celu stałego podnoszenia jakości oferowanych w Gminie Strawczyn usług turystycznych,
- Podejmowanie działań budujących i umacniających turystyczną świadomość mieszkańców.

5.1.4. Strategia rozwoju gminy Strawczyn 2015-2025

Dokument którego zapisy odnoszą się do wszystkich aspektów rozwoju gminy posiada również jako ważną część składową, jak analizę strefy kultury i rekreacji. W analizie zapisano słabe i mocne strony we wspomnianym obszarze:

Mocne strony

1. Obiekt turystyczny jakim jest Muzeum Henryka Sienkiewicza z zespołem parkowym w Oblęgorku (ok. 60 tys. turystów rocznie).
2. Nowoczesny kompleks sportowy pod nazwą Centrum Sportowo-Rekreacyjne OLIMPIC Strawczynku z Zalewem w Strawczynie.
3. Położenie w promieniu 1 godziny jazdy samochodem od dużych atrakcji turystycznych województwa świętokrzyskiego.

Słabe strony

1. Słabo rozwinięta infrastruktura turystyczna i około turystyczna gminy.
2. Niewystarczająca rozpoznawalność gminy pod względem turystycznym.
3. Słaba współpraca podmiotów turystycznych i około turystycznych.
5. Niewystarczająca pozaszkolna oferta czasu wolnego dla dzieci i młodzieży.

W przypadku szans i zagrożeń jakie diagnozuje analiza zdefiniowano:

Szanse

1. Moda na zdrowy styl życia.
2. Popyt na turystykę wiejską.

Zagrożenia

1. Duża atrakcyjność turystyczna innych regionów województwa.
2. Depopulacja mieszkańców regionu.

*Strategia Rozwoju Gminy Strawczyn na lata 2015-2025

5.1.5. Strategia rozwiązywania problemów społecznych Gminy Strawczyn 2011 – 2020

Strategia obok wielu problemów rozwoju społecznego Gminy, wskazuje także na potrzebę rozwoju kultury. Stwierdzono iż rozwój kultury jest niezbędny do rozwoju pozostałych dziedzin życia społeczno gospodarczego. Począwszy od prawidłowego gospodarowania po rozwój gospodarczy oraz wzrost inwestycji. Przeprowadzone badanie wykazało iż dla około 46 % mieszkańców oferta kulturalna w gminie jest wystarczająca, dla 47 % jest na średnim poziomie, niewystarczająca była natomiast dla 6% badanych. Badanie to wykazało iż istnieje potrzeba dopracowania istniejącej oferty oraz jej dalsze rozwijanie.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Zarys historii obszaru gminy

Prehistoria

Okres występowania człowieka dzielimy na epoki, następujące kolejno po sobie okresy różniące się typem gospodarki, materiałem do produkcji narzędzi lub kulturą, diametralnie posuwającymi człowieka naprzód cywilizacyjnie. Oczywiście z powodu

dość dużych odległości, nowinki na ziemię dzisiejszej Polski docierały z pewnym opóźnieniem.

Najstarszą epoką występowania człowieka był paleolit, który na ziemiach polskich rozpoczął się ok. 400 do 500 tysięcy lat temu. Trwająca do ok. 10 tysięcy lat temu epoka zakończyła się ustąpieniem lodowców i ociepleniem klimatu. Miało to miejsce między 12 a 10 tysięcy lat temu. Następne epoki, mezolit i neolit, współistniały, choć były reprezentowane przez różne kultury i typy gospodarek. Epokę kamienia zamykał eneolit, czas pojawienia się miedzi jako surowca produkcji narzędzi, ok. 5200 lat temu. 2200 lat temu nastąpiła epoka brązu, bardzo zróżnicowana wewnątrz przez najróżniejsze kultury ludzi, nieustannie wymieniające się na terenach polskich i ewoluujące we własnym zakresie. Cały czas w użyciu był kamień, jako surowiec podstawowych narzędzi.

Żelazo pojawiło się w użyciu na ziemiach polskich ok. VIII w. p.n.e. i występowało przy nadal dużej popularności brązu¹. Pierwszy okres tej epoki, zwany halsztackim trwał do ok. 400 r. p.n.e., drugi, lateński lub przedrzymski do 1 w. n.e., a okres rzymski do końca istnienia Imperium, po którym nastąpiła wędrówka ludów, zakończona przybyciem Słowian i nastaniem wczesnego średniowiecza.

Archeologicznie jednymi z najwcześniej zasiedlonych ziem dzisiejszej gminy Strawczyn były górnicze tereny wokół Góry Zachetnej, eksploatowane przez wiele ludów i okresów, od schyłkowego paleolitu kiedy działała tu kultura świderska, przez kulturę łużycką epoki brązu i przeworską okresu wpływów rzymskich². Prawdopodobne pozostałości cmentarzyska na południowy zachód od Seklówki należały do kultury łużycko-pomorskiej³.

Kolejne krzemienne narzędzia znalezione w pobliżu Bugaju należały do przemysłu tardenuaskiego okresu mezolitu⁴. Okres neolitu charakteryzował się większą częstotliwością obozowania i podróży przez teren dzisiejszej gminy, czego ślady znajdujemy nad rzeką w pobliżu Chełmiec. Są to najstarsze ślady z okresu neolitu⁵ w gminie. Kolejne pozostałości bytności ludzi neolitycznych znaleziono w okolicach Strawczyna, należały prawdopodobnie do cyklu kultur wstęgowych⁶, oraz

¹ Piotr Kaczanowski, Janusz Krzysztof Kozłowski, *Najdawniejsze dzieje ziem polskich w: „Wielka Historia Polski”*, t. 1, pod red. S. Grodzkiego, J. Wyrozumskiego, M. Zgórniaka, Kraków 2003, s. 39.

² WUOZ Kielce, AIP 84-61/55.

³ WUOZ Kielce, AIP 84-61/69.

⁴ WUOZ Kielce, IA UJ P 8/63 i P7, AIP 84-61/46.

⁵ WUOZ Kielce, AIP 84-61/38 44.

⁶ WUOZ Kielce, 4914, kat. 6076, AIP 84-61/83.

kultury ceramiki wstęgowej rytej z neolitu starszego⁷. Następnie pod Oblęgorkiem, między Leśnymi Łąkami a Podlesiem⁸, oraz samych Łąkach⁹ i Strawczynku¹⁰ oraz Promniku, należące do ww. kultury¹¹.

Bogate w znaleziska obozowisko kultury ceramiki sznurowej eneolitu lub końca epoki brązu znaleziono w Pile nad rzeką. Składały się na nie fragmenty krzemienne i groty sercowe.

Średniowiecze

Ok. VI w. na ziemie nadwiślańskie wkroczyli Słowianie. Okres historyczny zaczął się na obszarze gminy Strawczyn jako terenie między ziemiami Wiślan i Sandomierzaków lub składzie tego ostatniego¹². Nie jest znany dokładny zasięg państwa Wiślan, które w latach 80. IX wieku weszło w skład państwa Wielkomorawskiego, więc także nie można powiedzieć na pewno, że interesujące nas tereny należały do Polski przed podbojem na Czechach Krakowa przez Bolesława Chrobrego z końcem X w.¹³

W państwie Polan tereny nad Bobrzą administracyjnie podlegały Małogoszczowi, który był centrum opola a później kasztelanii małogoskiej. Przynależność do niej mogła być śladem poprzedniego, starszego podziału administracyjnego, może przedpiastowskiego. Prawdopodobnie odpowiadał mu późniejszy podział kościelny, na Bobrzy przebiegała granica archidiecezji gnieźnieńskiej i krakowskiej¹⁴. W połowie XII w. ww. kasztelania została przyłączona do księstwa sandomierskiego, dzielnicy księcia Henryka¹⁵.

Najpełniejszy obraz średniowiecznego krajobrazu dzisiejszej gminy Strawczyn pochodzi z późniejszego okresu, jednak przesłanki archeologiczne pokazują, że od czasów prehistorycznych przynajmniej okolice większości dzisiejszych miejscowości były zasiedlone, lub stanowiły dogodny punkt czasowego pobytu. Sytuacja nie zmieniła się i później, ślady bytności ludzi znajdujemy choćby w Chełmcach nad rzeką¹⁶

⁷ WUOZ Kielce, AIP 84-61/84 i kolejne.

⁸ WUOZ Kielce, AIP 84-61/75.

⁹ WUOZ Kielce, AIP 84-61/76.

¹⁰ WUOZ Kielce, nr obszaru 84-61, nr stanowiska na obszarze 88, AIP 84-61/78 i kolejne.

¹¹ WUOZ Kielce, AIP 84-61/10.

¹² Jan Stanisław Bystróż, *Ugrupowanie etniczne ludu polskiego*, Kraków 1925, s. 8.

¹³ Lech A. Tyszkiewicz, *Słowianie i Awarowie, Organizacja plemienna Słowian*, Wrocław 2009, s. 84-93.

¹⁴ Stanisław Arnold, *Podziały administracyjne województwa sandomierskiego*, Kielce 2001, s. 6.

¹⁵ tamże, s. 7.

¹⁶ WUOZ Kielce, AIP 84-61/35.

i możemy je datować na VIII – XI w. Osada na tym obszarze istniała gdzieś między Chełmcami nad rzeką a dzisiejszymi Chełmcami¹⁷. Zwłaszcza XI w. był okresem w którym ludzie pozostawili wiele śladów swojej obecności. znajdujemy je m. in. w Chełmcach¹⁸, Strawczynku, gdzie osadnictwo występowało na północ od Starej Wsi¹⁹, Strawczynie²⁰, gdzie osada znajdowała się na południe od dzisiejszej miejscowości. Także pozostałe przedhistoryczne tereny osadnicze, jak Bugaj²¹ i Promnik²² były zasiedlone. Tak więc, nawet jeśli tereny osadnicze nie pokrywały się dokładnie z terenami dzisiejszych miejscowości, śmiało można powiedzieć, że ich obszary zachowały ciągłość osadniczą.

Okolice interesującego nas obszaru gminy była usiana własnościami rodu Odrowążów²³, do których mogły należeć także Chęciny, na pewno należał Piekoszów. Jednak tak sytuacja wyglądała w XIV w., natomiast nie ma pewności dla XII i XIII w. Utartym wyjaśnieniem nazwy Chełmce była możliwość wytwarzania tam hełmów dla załogi chęcińskiego zamku²⁴, jednak bardziej prawdopodobne było uwarunkowanie geograficzne, na wzór chełmu ukształtowanej górze²⁵. Nie znaczy to, że wieś nie miała konotacji wojskowych, sądzi się bowiem, że na jej terenie mógł się wznosić w X w. gródek opolny. Najstarszą wzmianką pisaną jest wspomnienie u Jana Długosza kościoła w Chełmcach z 1144 r., fundacji Piotra Włostowica Dunina. Kościół został podniesiony do rangi parafii przed 1340 r. z 240 parafianami²⁶.

Okres Staropolski

Z czasem nastąpiła zmiana ustroju państwa tak, że kasztelani stracili swe realne funkcje na rzecz starostów powiatowych, ci zaś byli powoływani tam, gdzie odbywały się doroczne sądy powiatowe, tzw. roczki. Do 2. połowy XIV w. były to Chęciny, jednak w toku znoszenia roczków, nowe powiaty ustaliły się w dawnych granicach ziem

¹⁷ WUOZ Kielce, AIP 84-61/37 39 40 41 i kolejne, AIP 84-61/64 i kolejne.

¹⁸ WUOZ Kielce, AIP 84-61/35.

¹⁹ WUOZ Kielce, AIP 84-61/78, 81.

²⁰ WUOZ Kielce, AIP 84-61/83, 87 i kolejne.

²¹ WUOZ Kielce, IA UJ P 6/63, AIP 84-61/46.

²² WUOZ Kielce, AIP 84-61/5 i kolejne.

²³ Eugeniusz Kosik, *Średniowieczny rodowód w: „W rycerskim Strawczynie. Monografia historyczno-gospodarcza gminy Strawczyn”*, pod red. E. Kosika, R. Nadgowskiego i D. Switalskiego, Kielce 1998, s. 20.

²⁴ *Okolice Oblęgorka*, „Gazeta Kielecka”, 1900, nr 101, s. 2.

²⁵ Kosik, *Średniowieczny rodowód...*, s. 21.

²⁶ tamże s. 23.

i kasztelani. Nowy powiat chęciński pokrywał się z kasztelanią małogoską, przy zmianie centrum i nabytku w postaci dawnej kasztelani kieleckiej²⁷.

Teren dzisiejszej gminy był obszarem dominacji majątków szlacheckich. Dziedzicem Chełmiec w 1508 r. był Naszion, natomiast ok. 1556 r. wraz ze Strawczynem Górnym były dzierżawą Mikołaja Secygniowskiego²⁸. Natomiast Korczyn był wsią królewską prawdopodobnie od samego powstania, na pewno w XV i XVI w., kiedy pisemnie potwierdzano istnienie w nim sołectwa, oraz młyna. Administratorem w 1. połowie XVI w. był Hieronim Szafraniec herbu Starykoń, właściciel Włoszczowy, Oleszna i Krasocina, który dla swych synów uzyskał od króla Zygmunta Augusta wydzielenie 4 wsi z powiatu chęcińskiego (Korczyn, Fanisławice, Gnieździska, Zajączków) tzw. tenuty (dzierżawy) zajączkowskiej jako ich uposażenia²⁹. Mieszkańcy Korczyna płacili czynsz Szafrancom i odprawiali pańszczyznę na ich terenie (w Rudzie Zajączkowskiej) oraz płacili podatek leśny dla Radoszyc za możliwość ścinania drzew. W 1580 r. sołectwo wykupił od urzędującej w nim rodziny Kozów Stanisław Gawroński herbu Rawicz, dotychczasowy sołtys³⁰. Kolejnymi właścicielami byli Zofia i Jan Kalinowscy od 1635 r. i Zofia i Paweł Mierzwińscy od 1657 r. W tym czasie wieś z folwarkiem Piotrowiec stanowiła samodzielną dzierżawę, wyłączoną z dzierżawy Zajączkowskiej. Mierzwińscy mieli dwór przy folwarku piotrowskim, zbudowany z początkiem XVII w. i odbudowany w latach 1657-1660. Wieś była dość biedna, oddalona od większych centrów zbytu towarów rolnych, ponadto skłócona z mieszkańcami Łosień, należącej do Tarłów i mieszkańcami Snochowa, którzy często korzystali z korczyńskiego lasu, a także pól stanowiących łąny wybranieckie, oddane w dzierżawę w zamian za powinności wojskowe. W połowie XVII w. podobnie jak cała okolica tereny dzisiejszej gminy zostały splądrowane przez Szwedów, co zostało powtórzone w 1702 r. W 1774 r. wieś została nadana Annie z Młodzianowskich Radońskiej a 6 lat później za zgodą króla stała się częścią małego klucza, wraz z Piotrowcem i Snochowem, które dostał w określony sposób od Mikołaja Tymowskiego stolnik chęciński, Ignacy Skarbek Radoński, syn Anny i Jerzego. W tym czasie powstał nowy dworek kryty gontem, Radońscy prowadzili także browar, przy którym znajdował się szynk³¹.

²⁷ Arnold, *Podziały administracyjne...*, s. 10-11.

²⁸ Kosik, *Średniowieczny rodowód...*, s. 23.

²⁹ tamże s. 22.

³⁰ tamże s. 24.

³¹ tamże, s. 24.

Strawczyn, siedziba dzisiejszej gminy ma korzenie XV wieczne, była wspominana już w 1425 r. Natomiast w 1491 r. Florian Dunin był właścicielem Strawczyna-Duninowa, części Strawczyna w której najprawdopodobniej znajdował się dwór³². W 1508 r. właścicielem Strawczyna, Promnika i Niedźwiedzia był Mikołaj Dunin, natomiast druga część należała do M. Nasziona³³, który także gospodarował w Chełmcach. Strawczyn, a właściwie dwa Strawczyny, Nagórny (Górny) i Podleśny razem z Oblęgorem i Oblęgorkiem, oraz Promnikiem i Brynicą wchodziły w skład parafii chemieckiej i archidiakonatu kurzelowskiego. Ok. 1540 r. dobra Duninów w Strawczynie Górnym były już własnością Jakuba Secygniowskiego herbu Jelita, podobnie jak Promnik i Chełmce. Były one prawdopodobnie wniesione jako posag, a ich dzierżawcą z kolei był Wacław Jasieński-Syp³⁴. Około tego samego roku właścicielem Oblęgor minor, czyli Oblęgorka był Hieronim Odrowąż, do którego należały 2 młyny (1 na bobrzy) i lasy. Oblęgor należał w połowie do Adama Śladkowskiego, a połowie do Katarzyny Wolskiej z synami. Znajdowały się tam dwa dwory i folwark³⁵.

W 1551 r. właścicielem Strawczyna, poprzez posag stał się Stanisław Gawroński³⁶. Rodzina ta poprzez wykupy weszła w posiadanie Oblęgorka, poprzez ślub z Barbarą Wolską a później i Niedźwiedzia. W 1560 r. nabył sołectwo Korczyńskie, a do połowy przyszłego wieku Gawrońscy tasowali wsie dzisiejszej gminy między sobą, dopóki przed 1630 r. nie stali się właścicielami Akwizgranu. Nazwa może wskazywać na niemieckich kolonistów, którzy wraz z Holendrami w tym czasie byli lokowani w całym kraju. Rawa z Gawron Gawroński był fundatorem kościoła parafialnego na swoich włościach, w Strawczynie. Parafia została erygowana w 1629 r.

Chełmce i Strawczyn zostały z kolei zamienione na Brzegi, Brzeźno i Żerniki. dobra szlacheckie zostały włączone do powiatu, a trzy wsie królewskie zwiększyły dochód szlachcica. Taka operacja, zwana frymarkiem zapewne była możliwa dzięki wstawiennictwu starosty chęcińskiego, Hieronima Szafrąca³⁷. Obaj byli arianami. Strawczyn Górny posiadał kuźnię i karcznię, a jego mieszkańcy wyrabiali gonty i koła. Około 1600 r. Chełmce i Strawczyn wróciły w ręce szlacheckie, Popowskich herbu

³² tamże, s. 26.

³³ Bronisław Chlebowski, *Strawczyn w: „Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich”* (dalej SGKP), t. XI, Warszawa 1890, s. 394.

³⁴ Kosik, *Średniowieczny rodowód...*, s. 28.

³⁵ Chlebowski, *Oblęgorek w: SGKP*, t. XV, cz. 2., Warszawa 1902, s. 397.

³⁶ Chlebowski, *Strawczyn w: SGKP*, t. XI, s. 394, Kosik, *Średniowieczny rodowód...*, s. 32.

³⁷ Kosik, *Średniowieczny rodowód...*, s. 29.

Nowina³⁸, by przejść do wojewody lubelskiego i później sandomierskiego, pana w Piekoszowie, Jana Tarły.

Zamek w Strawczynie przetrwał w pamięci mieszkańców, dzięki czemu można było odnaleźć ukryte pod ziemią pozostałości. Budowla z XVII w. dzieło Gawrońskich była podobna do pobliskiego pałacu Tarłów w Piekoszowie i pierwowzoru, pałacu biskupów krakowskich w Kielcach, prostokąta ujętego czterema wieżami³⁹. Nie jest jasne jednak, czy Gawrońskich stać było na takie przedsięwzięcie, co niesie ze sobą możliwość wcześniejszego rodowodu pałacu. Dokumenty wspominały o curia czyli pałacu w Strawczynie Podleśnym w 1521 i 1540 r., a w okolicy polował Kazimierz Wielki, który potrzebowałby siedziby na miejscu. Tak więc Gawrońscy mogli tylko przebudować istniejący obiekt⁴⁰.

Kolejnym pałacem w okolicy był pałac lub zamek w Chełmcach, popularnie zwany zborem, zapewne przez zrównanie wszystkich innowierców przez okolicznych mieszkańców. Z połowy XVI w. pochodzą zapiski o pałacu, należał on do Secygniowskich, a następnie znalazł się we frymarku, w dobrach starostwa chęcińskiego, choć możliwe że został oddany Annie Ostrogskiej z domu Tarnowskiej, której mąż pozostał przy wieże prawosławnej. Budowla o charakterze obronnym została ucywilizowana przez nowego właściciela, Jana Aleksandra Tarłę w 1619 r., który w Podzamczu Piekoszowskim postawił na wzór pałacu biskupów nową, bardziej okazałą siedzibę⁴¹. W pałacu chełmickim zatrzymał się jeszcze Karol XII, król szwedzki wraz ze swoją armią w 1702 r., po wygranej bitwie pod Kliszowem.

Poza zamkami lokalna szlachta wznosiła także kościoły. Odrowąże ufundowali drewnianą świątynię parafialną w Chełmcach w 1440 r. która jednak spłonęła w 1620⁴². w 1685 r. nastąpiła konsekracja nowej świątyni, fundacji Tarłów. W 1629 r. rozpoczęła się budowa parafialnego kościoła w Strawczynie, przez Krzysztofa Rawę Gawrońskiego⁴³. Barokowa świątynia została także konsekrowana w 1685 r.

Potop szwedzki był falą pustoszącą Rzeczpospolitą, jednak straty materialne były różne w różnych rejonach kraju. Okolice Strawczyna nie posiadały wielkich folwarków, stanowiących podstawę gospodarki szlacheckiej. Miejscowe rody,

³⁸ tamże, s. 32.

³⁹ tamże, s. 33.

⁴⁰ tamże, s. 35.

⁴¹ Janusz Kędracki, *Chełmiecki zbór, dwór czy zamek* w: „W rycerskim Strawczynie...”, s. 35.

⁴² Stępkowski, *Dwa wieki...*, s. 40.

⁴³ Chlebowski, *Strawczyn* w: SGKP, t. XI, s. 394.

niezależnie od zamożności raczej dysponowały mniejszymi posiadłościami. Poza tym rejon ten był obszarem górniczym. Okupacja szwedzka zaczęła się we wrześniu 1655 r., natomiast już w lutym 1656 r. Szwedzi zaczęli się wycofywać na północ, chcąc zająć dogodnie pozycje przed konfrontacją z wojskami dowodzonymi przez Czarnieckiego, a lokalnie przez kasztelana sandomierskiego Stanisława Witowskiego⁴⁴. On właśnie odniósł zwycięstwo nad armią szwedzką w okolicy Słowika pod Kielcami, nad rzeką lokalnie zwaną Trupieniec. Niestety w kolejnym, 1657 r. sprzymierzeni ze Szwedami Węgrzy siedmiogrodzcy i Kozacy najechali Rzeczypospolitą, w tym okolice Chełmiec i Strawczyna.

Tereny Gór Świętokrzyskich były miejscem eksploatacji górniczej, pełnym punktów wydobywania rud i jej przetopu. Z obszaru dzisiejszej gminy Strawczyn było blisko do Miedzianej Góry i Kielc gdzie znajdowały się rudy miedzi oraz Chęcín gdzie wydobywano ołów. Najdawniejsze pisane ślady kopalnictwa okolic sięgają przywilejów Jana Olbrachta z 1494 r., które wydał po pożarze Chęcín, gdy miasto i okolica straciły swoje spisane prawa⁴⁵. Organizacja górnictwa chęcińskiego z żupnikiem urzędującym właśnie w Chęcínach, a często bywającym starostą chęcińskim opierała się na podobnym, olkuskim. Potop szwedzki skutecznie unieruchomił lub bardzo spowolnił wydobywanie, które ruszyło dopiero w połowie XVIII w. Nadal skupiało się w okolicy Miedzianej Góry i Niewachłowa⁴⁶. Na interesujących nas ziemiach dzisiejszej gminy głównymi punktami wydobywania, choć oczywiście nie jedynymi były Góra Zachetna, a także Góra Oblęgora⁴⁷.

Trzeba zaznaczyć, że organizacja kopalnictwa królewskiego przebiegała jednak tylko we włościach królewskich. Pozostałe ziemie, w rękach biskupów krakowskich z własną administracją, oraz szlacheckich rządziły się swoimi prawami.

Na wschód od dzisiejszej gminy znajdował się piec w Samsonowie, część jednego kompleksu górniczego (drugi w Suchedniowie) biskupa krakowskiego⁴⁸.

Lokalna szlachta na swoich dobrach poszukiwała rud, jak Tarłowie w Chełmcach od 1619 r. Tu na Górze Zachetnej znajdowały się szyby eksploatowane przez mieszkańców Chłemiec w ramach pańszczyzny⁴⁹. Piece dymarskie początkowo

⁴⁴ Stępkowski, *Dwa wieki...*, s. 42.

⁴⁵ Hieronim Łabęcki, *Górnictwo w Polsce. Opis kopalnictwa i hutnictwa polskiego pod względem technicznym, historyczno-statystycznym i prawnym*, t. 1, s. 293

⁴⁶ tamże, s. 304.

⁴⁷ tamże, s. 373.

⁴⁸ Józef Herman Osiński, *Opisanie polskich żelaza fabryk*, Warszawa 1782, s. 51.

⁴⁹ Romuald Jałowicki, *Górnictwo tradycje w: „W rycerskim Strawczynie...”*, s. 50.

należały do samych hutników, przekazujących swoje umiejętności synom, następnie zostały one przejęte przez lokalne rody szlacheckie⁵⁰. Metal w postaci sztab wędrował następnie do fryszarek, gdzie był oczyszczany i produkowano z niego dobra. Tym zajmował się m. in. zakład Małachowskich w Wólce Kłuckiej, tuż za granicą interesującej nas gminy, niedaleko Kuźniaków.

Mniejsze zakłady były rozsiane wszędzie. Od 1573 r. działał prawdopodobnie w Niedźwiedziu ród hutników o tym nazwisku, po którym nastali Jasiowscy. Huta zakończyła działalność w 1662 r. Także w 2. połowie XVI w. istniały kuźnie w Korczynie i „walkowa” lub „Modrzelówka” w Rudzie Strawczyńskiej w dobrach Secygniowskich. Kuźnica wodna i młyny stały w Pile⁵¹. Huta miedzi i ołowiu była w Bugaju nad Bobrzą⁵², na miejscu dzisiejszego młyna. W latach 1662-1673 działała kuźnia wodna Gawrońskich w Drabowie. Piotrowiec posiadał kuźnicę przy moście od 1629 r. Należała ona kolejno do Bębnowskich, Krzyżanowskich i Mierzwińskich. Ponadto przez okres staropolski działała kuźnica wodna w Burdawie, gdzie działała do XIX w. W samych Kuźniakach dopiero w 1775 r. powstał ćwierćpiec, w dobrach Modlińskich a następnie na przełomie XVIII/XIX w. Radońskich herbu Adbank, zapoczątkowując produkcję na bardzo dużą jak na okolicę skalę⁵³. Surówka, którą wydobywano w ilości 36 centarów tygodniowo była transportowana do dymarki w starostwie ostrołęckim w łomżyńskim⁵⁴.

Poza przeróbką rud metali lokalnie wyrabiano także szkło. XVI wieczne huty znajdowały się w Korczynie, oraz Hucie Oblęgorskiej Górnej i Dolnej⁵⁵ i Niedźwiedziu⁵⁶. Same obiekty były dość prymitywne, przeważnie drewniane z siedmioma piecami do pracy nad wytopem i obróbką szkła.

Lokalnym społecznościom służyły także młyny w Burdonie (Burdawie), wymienione w rejestrze z 1789 r. młyn, osada młyńska, potem fryszernia nad sadzawką⁵⁷, oraz młyn wodny powstały w 1758 r. w Dudkowie (k. Drabowa) a podobny na Lipce pod Trupieńcem⁵⁸.

⁵⁰ Jałowiecki, *Górnictwo i tradycje...*, s. 46.

⁵¹ WUOZ Kielce, AIP 84-61/30.

⁵² WUOZ Kielce, nr obszaru 84-61, nr st. na obszarze 36.

⁵³ Jałowiecki, *Górnictwo i tradycje...*, s. 48. Łabęcki, *Górnictwo w Polsce...*, s. 328.

⁵⁴ Osiński, *Opisanie polskich żelaza fabryk*, Tabella Generalna.

⁵⁵ Jałowiecki, *Górnictwo i tradycje...*, s. 50.

⁵⁶ Ryszard Nadgowski, *W folwarkach i zagrodach (1795-1919) w: „W rycerskim Strawczyńcu...”*, s. 68.

⁵⁷ Stępkowski, *Dwa wieki...*, s. 44.

⁵⁸ Jałowiecki, *Górnictwo i tradycje...*, s. 48.

XIX wiek

Po trzecim rozbiorze obszar gminy Strawczyn znalazł się pod zarządem austriackim w tzw. Nowej Galicji. Z początku Austriacy utrzymali stary podział administracyjny⁵⁹, by z czasem dokonać podziału na cyrkuły (kreise) z nas interesującym terenem w cyrkule koneckim⁶⁰. Po 1809 r. i wojnie polsko-austriackiej Nowa Galicja została włączona do Księstwa Warszawskiego. Austriackie cyrkuły zostały zniesione, zamieniono je w departamenty, na wzór francuski, które dzieliły się na powiaty, w tym wypadku był to powiat szydłowiecki obwodu opoczyńskiego w departamencie radomskim⁶¹. Po przegranej Napoleona i oddaniu Księstwa cesarstwu rosyjskiemu, jako Królestwo Polskie, departamenty zostały zamienione na województwa, z interesującymi nas województwem sandomierskim z siedzibą w Radomiu, któremu podlegał powiat konecki⁶². Ten podział przetrwał do 1845 r. Jedynie wielkość gmin zmieniła się z ok. 10 domów po 1816 do ok. 50 w 1837 r.

W 1837 r. województwa zostały zmienione na gubernie, a w 1845 r. obie gubernie między Wisłą i Pilicą zostały połączone w gubernię radomską, która z kolei została w 1866 r. podzielona na radomską i kielecką, w której znalazł się powiat kielecki, obejmujący ziemie dzisiejszej gminy Strawczyn⁶³. W 1837 r. postanowiono znieść także gminy o wielkości jednej wsi, tworząc gminy z ośrodkami w Snochowicach, która obejmowała Korczyn oraz Wólce Kłuckiej z Drabowem, Kuźniakami, Niedźwiedziem, Oblęgorem i Oblęgorkiem, Hutą Oblęgorską, Strawczynem i Strawczynkiem, Trupieniem i Huciskiem⁶⁴.

W 1812 r. zmarł Kazimierz Tarło, pozostawiając swój majątek, Chełmce i Oblęgorek synowi, nieletniemu w tedy Henrykowi. W 1831 r. dobra te skonfiskowano za udział Tarły w powstaniu listopadowym. Jego matka, zajmująca się nim w czasie małoletniości, Rozalia z Żarskich nadal trzymała jednak połowę tych dóbr, oddając je jednak w dzierżawę. W 1853 Henryk powrócił do kraju i zdołał odzyskać całość dawnego klucza (Chełmce, Oblęgorek, Cierchy, Pępice, Porzecze, Bugaj) choć

⁵⁹ Walerian Kalinka, *Galicja i Kraków pod panowaniem austriackim*, Paryż 1853, s. 2.

⁶⁰ Franz Reisser, *Ost und West Galizien nach den neusten beobachtungen*, mapa ok. 1:300 000, Wiedeń 1805.

⁶¹ Carl Maré, Paulus Schmidt, *Karte von dem Königreich Pohlen, Gross-Herzogthum Posen und den angrenzenden Staaten in IV Sectionen*, mapa ca. 1:750000, Berlin 1831.; Juliusz Kolberg, *Mappa jeneralna Województwa Sandomierskiego* w: „Atlas Królestwa Polskiego, składający się z 8 map jeograficznych“, Warszawa 1827.

⁶² Jerzy Z. Pająk, *Dzieje podziałów administracyjnych a granice regionu świętokrzyskiego* w: „Region świętokrzyski. Mit czy rzeczywistość?“, Kielce 2001, s. 57.

⁶³ tamże, s. 59.

⁶⁴ Nadgowski, *W folwarkach i zagrodach...*, s. 53.

współwłaścicielem pozostał Skarb Królestwa Polskiego, z tytułu konfiskaty z lat 30. Rozbudowany dworek w Chełmcach spłonął już w 1863 r. Stało się tak, gdyż Henryk Tarło w kolejnym powstaniu także pomagał Polakom. Wdowa po nim, Leontyna z Sieroszewskich sprzedała posiadłość w 1884 r. wraz z Chełmcami i Oblęgorkiem Władysławowi Halikowi⁶⁵, który wobec długów musiał sprzedać Oblęgorek, a klienta znalazł w Komitecie Jubileuszowym, przez co w 1900 r. dworek został przeznaczony dla Henryka Sienkiewicza. Sam dworek, otoczony gęstym lasem był zapewne oryginalnie inwestycją Tarłów, zamieszkałą do 1870 r., jeszcze przed pracami budowlanymi dla Sienkiewicza. Budowla była parterowa, 10. pokojowa, dopiero z myślą o pisarzu dobudowano piętro, zwiększając ilość pokoi do 18⁶⁶.

Jeszcze w czasach Rzeczypospolitej niektóre wsie w okolicy należały do Kołłątajów. W połowie XIX w. z terenów dzisiejszej gminy należały do nich Strawczyn, Drabów, Burdawa, Wilczków, Niedźwiedź, Hucisko, Janów⁶⁷. Natomiast centrum klucza była Wólka Klucka. Po nich Strawczyn przejął Edward Wzdulski, od którego dzierżawił od 1863 r. Wincenty Żeromski.

Od 1813 r. Oblęgór należał do Gagatnickich, a po nich od lat 80. XIX w. Popławskich. Józef Gagatnicki był także kuratorem nieletnich Bonieckich ze Strawczyńska, których ojciec przejął go wraz z Trupieniem na początku wieku.

Promnik i pałac z końca XVIII w. był centrum klucza Gosłowskich w skład którego wchodziły Ruda Strawczyńska, Akwizgran, Małogoskie, Kamieniec. Po 1820 r. Promnikiem zarządzał Rutkowski, a po powstaniu listopadowym Pankowski, następnie do lat 70. Baliński, a po nim Książkowski. Dobra promnickie przeszły do Popławskich i po 1918 r. pozostały w rodzinie, choć zostały podzielone między dzieci.

XIX w. był nowym okresem dla lokalnego przemysłu. Wszystkie zakłady hutnicze należące do biskupa krakowskiego zostały upaństwowione przez Austriaków. Rozkwit, albo reanimacja kopalnictwa nastąpiła po wojnach napoleońskich. W 1816 r. stworzono Dyрекcję Górniczą w Kielcach z zamiarem poważnej eksploatacji lokalnych rud. Interesujący nas teren znalazł się w dozorstwie kopalnianym miedzianogórskim⁶⁸. Wiedzano, że na tych terenach występują rudy żelaza, które z resztą eksploatowano od Smykowa do Radoszyc, ponadto spodziewano się, że od Miedzianej Góry po Oblęgór

⁶⁵ Janusz Kędracki, *Chełmiecki zbór, dwór czy zamek* w: „W rycerskim Strawczyńcu...”, s. 38.; Nadgowski, *W folwarkach i zagrodach...*, w: tamże, s. 58.

⁶⁶ *Okolica Oblęgorka*, „Gazeta Kielecka”, 1900, nr 101, s. 2.

⁶⁷ Nadgowski, *W folwarkach i zagrodach...*, s. 59.

⁶⁸ Łabęcki, *Górnictwo w Polsce...*, s. 338.

ciągną się żyły miedziane. Powołano także dozorstwo Samsonowsko-Radoszyckie hutnicze. Taki stan miał miejsce do 1827 roku i ostatecznego włączenia Dyrekcji do struktur ministerialnych w Warszawie. Z terenem wiązano wiele nadziei i zakładano wiele projektów. Na granicy dzisiejszej gminy miał się znaleźć projektowany kompleks 5 wielkich pieców ze stawem, z proponowaną lokalizacją między Ćmińskim a Bobrzą⁶⁹. Generalnie jednak obszar był przyćmiony przez pobliskie Niewachłów, Samsonów i Wólkę Kłucką. W Samsonowie nowy piec zbudowano w 1818 r., choć przy rozbiórce w 1824 r. pieca w Szałasie⁷⁰. Wielki piec w Kuźniakach, część klucza z Wólką Kłocką działał jeszcze w 1875 r. wytopiono w tedy 64,468 pudów surowca⁷¹.

Pomimo górniczej i hutniczej przeszłości, okolica Strawczyna była w XIX w. typowymi terenami rolniczymi. Uprawiano zboże i ziemniaki, natomiast przemysł zachował się nad rzeką Łososiną. Okres Księstwa Warszawskiego to czas rozbudowy i powstania kuźni wodnej, a w 1844 r. zbudowano 3 fryszerki. od 1860 r. ruszyła budowa nowego pieca, którego właścicielem był Szloma Orner. Przebudowany 20 lat później piec działał do 1897 r.⁷² W Drabowie nad rzeką w 1811 r. lokalni właściciele przywrócili do życia XVII w. kuźnicę⁷³, która działała do 1890 r. Poza tym od 1818 r. istniały browar Majera Laskowicza w Oblęgorku, od 1905 r. gorzelnia w Promniku i młyny wodne w Oblęgorku i Strawczynku⁷⁴.

Od wschodu granicę dzisiejszej gminy zamyka rzeka Bobrza, zasadniczo spokojna rzeczka, która nabierała dzikości zimą. Regulacja Bobrzy na odcinku między Oblęgorkiem a Kielcami była następstwem pomysłu oddania dworku Sienkiewiczowi i wiązała się z umożliwieniem dojazdu. Inicjatywa wyszła od ziemian lokalnego Towarzystwa Rolniczego, którzy na groble i trzy mosty wyłożyli własne środki⁷⁵.

Powstanie kościuszkowskie nie objęło bezpośrednio interesującego nas terenu, ale z faktu posiadania tu swoich dóbr Hugo Kołłątaj ukrywał się w pobliskiej Wólce Kłuckiej. Z kolei jego bratanek Eustachy, następca na dobrach nakłaniał lokalnych chłopów do walki z insurgentami kościuszkowskimi oraz sprzyjał Rosjanom. Represje po powstaniu listopadowym objęły głównie Chełmce, dobra Tarłów. Natomiast

⁶⁹ tamże, s. 344.

⁷⁰ tamże, s. 339.

⁷¹ Chlebowski, *Kuźniaki* w: SGKP, t. V, Warszawa 1884, s. 11.

⁷² Jałowiecki, *Górnictwo tradycje*, s. 48.

⁷³ tamże, s. 47.

⁷⁴ Nadgowski, *W folwarkach i zagrodach...*, s. 67, WUOZ Kielce, nr obszaru 84-61, nr stanowiska na obszarze 107.

⁷⁵ Michał Rawita-Witanowski, *Z wędrówek po ziemi checińskiej. Oblęgorek*, „Ziemia”, 1924, nr 10, s. 3.

powstanie styczniowe odbiło się poważniej na okolicy⁷⁶. pod koniec lutego 1863 r. powstańcy przeszli przez Oblęgór, a w kwietniu na 11 dni oddział Zawadzkiego rozbił obóz pod Rudą Strawczyńską. Także w kwietniu Dionizy Czachowski przeszedł przez Strawczyn w kierunku Wólki Kluckiej, szukając 52 poszukiwanych chłopów, oskarżonych o postawy antypaństwowe i napady na dwory. Poza chłopami powstańcy Czachowskiego ukarali także Eustachego Kołłątaja, dostał upadlającą jak na szlachcica karę chłosty, a w jego dobrach odbyła się huczna zabawa. Ten sam oddział powrócił pod Strawczyn w czerwcu, tym razem zajmując się proboszczem strawczyńskim, księdzem Tomaszewskim, czynnie nawołującym parafian do walki z powstańcami i pomocy generałowi Czengieremu, który zyskał bardzo złą sławę walcząc z powstańcami. Jasnym jest, że niektórzy mieszkańcy okolic Strawczyna zostali powołani do carskiej armii, z tego powodu zaraz po powstaniu wracając do domu wzbudzali różne odczucia lokalnej społeczności, z sąsiadami włącznie.

W 1914 r. pierwszymi oddziałami jakie pojawiły się na interesującym nas terenie były Legiony Piłsudskiego, których oddział Beliny przeprowadzał rozpoznanie w pobliżu Promnika i Piekoszowa. Legiony 19 sierpnia 1914 r. przeszły przez Piekoszów, Promnik, Chełmce, Bugaj do Miedzianej Góry. Rosjanie okopali się w pobliżu Huciska, na wzgórzach wokół Góry Perzowej. Austriacki ostrzał artyleryjski doprowadził do spalenia Piotrowca, z kolei Rudę Strawczyńską podpalili Rosjanie⁷⁷. W działaniach 1914 r. spłonął także młyn w Pile⁷⁸. 1915 r. przyniósł nowy wojskowy podział ziem okupowanych przez wojska cesarsko-królewskie. Austriacy podzielili swoje tereny na dwie, potem jedną gubernię ze stolicą w Lublinie. Pozostawiono także dawne powiaty jako kolejny stopień podziału⁷⁹.

Okres międzywojenny i II wojna światowa.

Po 1918 r. powołano województwa w miejsce guberni, choć były one osadzone na dawnych zaborczych jednostkach administracyjnych. Dzisiejsza gmina weszła w skład nowego województwa kieleckiego i powiatu kieleckiego. Jednak podział na gminy został zmieniony. Gmina Snochowice przejęła miejscowości Strawczyn, Burdawa, Drabów, Ruda Strawczyńska, Korczyn, Śliwiny, Sochów, Kuźniaki, Hucisko, Niedźwiedź. Gmina Piekoszów Promnik, Strawczynek, Trupień, Akwizgran,

⁷⁶ Nadgowski, *W folwarkach i zagrodach...*, s. 76.

⁷⁷ tamże, s. 78.

⁷⁸ WUOZ Kielce, AIP 84-61/30.

⁷⁹ Pająk, *Dzieje podziałów...*, s. 59.

Małogoskie, Chełmce, Polichta, Bugaj. Gmina Mniów Oblęgor, Huta Oblegorska, Widoma, Gmina Niewachlów Oblegorek⁸⁰.

Po Wielkiej Wojnie lat 1914-1918 przemysł powoli zaczął przybierać większe rozmiary. Powstawało wiele małych zakładów, najczęściej szewskich, które zaopatrywały przede wszystkim rynek kielecki⁸¹. W Bugaju pracował młyn z połowy XIX w., a nowe młyny i wiatraki postawiono w Kuźniakach, Strawczyźnie oraz Burdawie i Drabowie. Największym młynem w okolicy był trzykondygnacyjny w Rudzie Strawczyńskiej, z początku wieku XX. Znajdował się tu także tartak, oba własność Popławskich. Od 1910 r. prowadzono w Strawczyńku wydobywanie Barytu.

Jeden z największych projektów gospodarczych przedwojennej Polski, Centralny Okręg Przemysłowy objął także interesujące nas obszary, wchodzące w skład powiatu kieleckiego⁸². Choć ten powiat nie znalazłby się w granicach projektowanego przemysłowego województwa Sandomierskiego.

Ogłoszona 30 sierpnia 1939 r. powszechna mobilizacja objęła ok. 500 mężczyzn okolic Strawczyna⁸³. Równocześnie zaczęli działać dawni niemieccy koloniści okolic Krasocina i Łopuszna, którzy wraz z wybuchem wojny podjęli próby przejęcia mienia Polaków. Z początkiem działań dwie bomby spadły na gospodarstwa w Rudzie Strawczyńskiej, a 3 września pojawili się pierwsi uchodźcy i wycofujący się żołnierze 7 Dywizji Piechoty. Za nimi podążał XV Korpus Zmotoryzowany generała Hermana Hotha. Naprzeciw siebie miał oddziały armii odwodowej „Prusy” generała Stanisława Skwarczyńskiego. 5 września pokazały się motocyklowe patrole Wehrmachtu. Natychmiast zaczęła się akcja aprowizacji armii i rekwizycji broni i odbiorników radiowych. Z końcem działań wojennych żołnierze Wojska Polskiego zaczęli wracać do domów, jednak 117 z nich zginęło na froncie, a 62 zostało wziętych do niewoli. Łącznie ok. 190 mieszkańców okolic Strawczyna zginęło w czasie działań wojennych. Polska Policja Państwowa, zwana popularnie granatową podlegając niemieckiej administracji działała dalej z komendy w Mniowie i posterunków w Łopusznie i Piekoszowie, a część załóg działała w konspiracji. Podobnie część sołtysów starała się pomagać Polsce Podziemnej, choć niektórzy zostali uznani przez władze podziemne za kolaborantów. Czas zawieruchy wojennej sprzyjał zarówno pomyłkom jak i brudnej robocie likwidacji. Powołane 26 października 1939 r. Generalne Gubernatorstwo zachowało

⁸⁰ Nadgowski, *W folwarkach i zagrodach...*, s. 54.

⁸¹ tamże, s. 70.

⁸² Henryk Radocki, *Centralny Okręg Przemysłowy w Polsce*, Warszawa 1939, s. 29.

⁸³ Dariusz Świtalski, *Lata wojny i okupacji 1939-1945 w: „W rycerskim Strawczyźnie...”*, s. 88.

podział na gminy, powiaty, natomiast interesujący nas teren wszedł do dystryktu radomskiego.

W okolicy działały różne organizacje od „Hubalczyków” i oddziału „Barabasa” poprzez Armię Krajową, Bataliony Chłopskie, Narodowe Siły Zbrojne i Gwardię Ludową. Sami mieszkańcy powołali do życia w Strawczynku Spółdzielnię Spożywcą „Zgoda”, która poza zwykłą działalnością służyła za bibliotekę wspomagającą tajne nauczanie oraz bazę dla lokalnego oddziału BCh Antoniego Roguli „Walki” i Józefa Poświęta „Zbigniewa”. Drugi oddział BCh Wojciecha Kozła „Choiny” istniał w Chełmcach. Władysław Kuraś i Tadeusz Olczyk byli organizatorami ZWZ w Rudzie Strawczyńskiej i Strawczynie, gdzie w grobowcach cmentarnych urządzono skład broni. Poza nimi mniejsze oddziały powstały w większości wsi. Oddziały lokalne i przechodnie często gościły w pałacu oblęgarskim⁸⁴. Specjalne schrony w lasach służyły zarówno oddziałom partyzanckim jak ukrywającym się Żydom. Niestety miejsca te były odkrywane przez Niemców.

Zwykli mieszkańcy działali także zarówno dla ratowania ludności żydowskiej jak i jej zagłady. Podobne zjawisko występowało wszędzie. Z lokalnej społeczności żydowskiej część została przewieziona do getta w Kielcach przez Łopuszno i Piekoszów, lub bezpośrednio do obozów przez Małogoszcz.

W 1944 r. pod Strawczynem działali nie tylko Niemcy i partyzanci. W rejonie ćwiczył oddział Rosyjskiej Armii Wyzwoleńczej generała Własowa (ROA). Sojusznicy niemieccy uczestniczyli jednak w niefortunnym ostrzale żołnierzy Wehrmachtu, przez co zostali przeniesieni. Kolejni Rosjanie, tym razem radzieccy zostali zrzucony w okolicy w lipcu, a kolejni przybyli w sierpniu⁸⁵. W 1943 r. w ramach akcji „Gauge” zrzucono z Wielkiej Brytanii cichociemnych, którzy zostali przyjęci w Promniku⁸⁶. Akcje zrzucania sprzętu trwające przez całą wojnę wzmogły się z końcem 1944 r. i rozpoczęciem akcji „Burza”.

Z początkiem stycznia 1945 r. ze zdobytego Sandomierza ruszyła ofensywa na Kielce, jako kontynuacja Operacji Iwowsko-sandomierskiej armii Frontu Ukraińskiego. Już 15 stycznia 1945 pierwsze oddziały radzieckie pojawiły się w Chełmcach, Oblęgorze i Promniku⁸⁷. Niemcy wycofywali się, organizując zasadzki włączając się

⁸⁴ tamże, s. 95.

⁸⁵ tamże, s. 100.

⁸⁶ tamże, s. 101.

⁸⁷ tamże, s. 105.

w potyczki. Do ważniejszej doszło w pobliżu Bobrzy, gdzie Werhmacht próbował się przebić do Końskich. W czasie działań spłonął młyn w Pile⁸⁸.

Front przeszedł dość szybko, pozostawiając jednak Polaków podzielonych, stojących po dwóch stornach barykady: nowej władzy ludowej i jej się sprzeciwiających, oraz tych pozostających między nimi. Niepokoje związane z nową sytuacją, włącznie z wymianą ognia trwały przez całe lata 40.

Administracyjnie nowe tereny pozostały w województwie kieleckim. Gmina Snochowice składała się z 14 gromad: Dobrzeszów, Filipy, Hucisko, Korczyn, Kuźniaki, Niedźwiedź, Nowek, Pałęgi, Piotrowiec, Podewsie, Ruda Strawczyńska, Snochowice, Strawczyn i Wólka Kłucka. Gminy jednak zniesiono w Polsce w 1954 r., powołując w ich miejsce gromady⁸⁹.

Z 1973 rokiem reaktywowano gminy, jednak zamiast przywrócić gminę Snochowice, powołano nową gminę Strawczyn, na ziemiach tej pierwszej (resztę przejęła gmina Łopuszno)⁹⁰. Gmina następnie weszła w skład powiatu kieleckiego Województwa Świętokrzyskiego w 1999 r.⁹¹

5.2.2. Krajobraz kulturowy

Ogólna charakterystyka

Charakterystyka wartości środowiska kulturowego gminy.

Podjmując zagadnienie omówienia krajobrazu kulturowego terenów Gminy Strawczyn, należy kilka słów poświęcić naturalnym jego elementom. Tereny wspomnianej gminy leżą na obszarze Wzgórz Łopuszańskich, krajobraz jest dość urozmaicony, spotykamy tu doliny rzeczne oraz wysokie wzniesienia, poprzecinane płaskimi terenami łąk i pól uprawnych. Szczególnie górzystym terenem jest północna część gminy w której znajduje się jedna z najciekawszych gór tego terenu, a mianowicie Góra Perzowa z kaplicą św. Rozalii, stanowiącą cel lokalnych pielgrzymek. Południowa część Gminy natomiast podobnie jak północna posiada dość duży procent zalesienia, jednak jednocześnie bardziej równinny charakter.

⁸⁸ WUOZ Kielce, AIP 84-61/30.

⁸⁹ Ustawa z dnia 25 września 1954 r. o reformie podziału administracyjnego wsi i powołaniu gromadzkich rad narodowych. (Dz.U. 1954 nr 43 poz. 191.).

⁹⁰ Ustawa z dnia 29 listopada 1972 r. o utworzeniu gmin i zmianie ustawy o radach narodowych. (Dz.U. 1972 nr 49 poz. 312.).

⁹¹ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 sierpnia 1998 r. w sprawie utworzenia powiatów. (Dz.U. 1998 nr 103 poz. 652.).

Obszar gminy posiada krajobraz wiejski, bowiem sam Strawczyn stolica omawianego terenu jest miejscowością wiejską chodź dość dobrze rozwiniętą i zurbanizowaną. Wydaje się, iż tradycyjne rolnictwo nie stanowi już dominującego środka utrzymania mieszkańców, gospodarstwa rolne są coraz mniej liczne a znaczący procent zabudowy mieszkalnej jest efektem przenoszenia się ludności pobliskich Kielc na teren gminy. Tradycyjne gospodarstwa zostały też wyparte przez zabudowę wyłącznie mieszkalną, bowiem duża część mieszkańców życie zawodowe wiąże z terenami poza gminą, przez co następowała powolna wymiana starej zabudowy na nową, nie związaną z rolnictwem. Można więc stwierdzić iż obszary gminy mają typowy krajobraz rolniczo- osadniczy, przy czym dużą rolę odgrywa tu aglomeracja Kielc. Pierwotnie obszar gminy był pokryty gęstymi lasami głównie iglastymi, nieliczne stare osady takie jak Chełmce czy Strawczyn znajdowały się na dość mało zaludnionym terenie. Przełom przyniósł wiek XIX kiedy to na masową skalę wydobywano tu rudę żelaza. Przemysł hutniczy którego pozostałości do dziś mamy szczęście oglądać potrzebował nie tylko rudy ale i drewna, przez co zmniejszała się pokrywa leśna okolicy. Poprzednie tereny leśne zastępowały łąki i pola uprawne zaś osadnictwo się intensyfikowało. Wydaje się że krajobraz pierwotny uległ przekształceniu głównie za sprawą wycinki lasów i jest on częściowo przekształcony. Gmina posiada wiele terenów chronionego krajobrazu zwłaszcza na terenach zalesionych wzgórz przykładem Góra Perzowa.

5.2.3. Zabytki nieruchome

Prócz naturalnych elementów krajobrazu kolejną jego częścią składową są przejawy działalności człowieka a szczególnie zabytki nieruchome. Na terenie gminy wyróżniamy ich kilka rodzaj, należy przy tym stwierdzić że zabudowa o charakterze zabytkowym w przypadku omawianego terenu jest dość typowa dla obszarów wiejskich naszego regionu. Najcenniejszymi zabytkami w tym wypadku są obiekty sakralne bowiem powstały najwcześniej i wykazują dużą wartość kulturowo-krajobrazową. Pośród grup zabytków będących składową krajobrazu kulturowego gminy wyróżniamy obiekty:

Sakralne

Najcenniejszymi zabytkami gminy są obiekty sakralne bowiem powstały najwcześniej i wykazują dużą wartość kulturowo- krajobrazową.

Pośród zabytków związanych ze sferą sacrum, możemy wyróżnić trzy podgrupy. Pierwsza to świątynie, których na terenie gminy mamy dwie, w Strawczynie i Chełmcach. Obydwa te obiekty mają dużą wartości historyczną i stanowią odwieczne miejsca kultu, zajmując przy tym ważne miejsce w krajobrazie omawianego terenu, zwłaszcza kościół w Chełmcach stanowiący dominantę południowej części gminy. Na uwagę na terenie gminy zasługują druga grupa zabytków sakralnych a mianowicie kaplice które wyróżniają się dużą wartością, przykładem może być kaplica św. Rozalii na Górze Perzowej, miejsce pielgrzymek lokalnych czy kaplica św. Tekli w Promniku. Trzecim obiektem tego typu jest kaplica w Kuźniakach.

W miarę rozwoju osadnictwa powstawały one stanowiąc substytut świątyni czego powodem była znaczna odległość od siedzib parafii. Kaplice o których mowa, stanowią swego rodzaju terenowe punkty wspomagające rozwój kultu religijnego poza siedzibami parafii.

Zabytki techniki

Jedną z cech wyróżniających tereny gminy są zabytki techniki, dość licznie reprezentowane. Należą do dwu rodzajów, pierwsze to te związane z rolnictwem jak młyny w miejscowościach Strawczyn (Drabów), Ruda Strawczyńska, Bugaj, Kuźniaki. Mimo utrudnionych warunków do rozwoju rolnictwa, rodzący się przemysł i wzrost osadnictwa wymagał rozwój zaplecza, zaś dostępność cieków wodnych pozwalała na rozwój młynarstwa opartego o siłę wodną.

Drugą grupę stanowią zabytki związane z hutnictwem czego przykładem jest wielki piec w Kuźniakach. Rozpowszechnienie się wytopu żelaza oraz dostępność wielkiego rynku zbytu na wschodzie, wraz z bogactwami naturalnymi omawianego terenu zaowocowało rozwojem przemysłu hutniczego głównie w XIX w. Pod tym względem teren gminy stanowi ważną składową dawnego Staropolskiego Okręgu Przemysłowego, prezentując jego dawne tradycje.

Obiekty dworsko-pałacowe

Obecnie istnieją dwa tego typu obiekty. Pierwszy to pałac w Oblęgorku, niewątpliwa perła architektury oraz towarzyszące mu obiekty w zespole. Dodatkową wartością obiektu jest fakt iż był siedzibą rodu Sienkiewiczów którzy wpisali się na karty nie tylko historii ale i literatury o wadze dla kultury polskiej najwyższej, co wpłynęło na umieszczenie zespołu pałacowego na liście pomników historii Rozporządzeniem Prezydenta w 2018 r.⁹²

Drugi zaś to dwór w Promniku skreślony z rejestru zabytków na wniosek właściciela i z racji stanu przeznaczony do rozbiórki. Wpisany został natomiast budynek gorzelni.

Do tej grupy zaliczyć możemy również XVII w. dwór w Chełmcach, który w świadomości lokalnej kojarzony jest ze zborem Arian, a który to obiekt pełnił w przeszłości różne funkcje. Obiekt częściowo przekształcony.

Stanowiska archeologiczne

Tereny gminy Strawczyn są stosunkowo ubogie w materiał archeologiczny bowiem występuje tu około 200 stanowisk archeologicznych o stosunkowo małej wartości poznawczej. Głównie są to pojedyncze ślady osadnicze. Pochodzą one z różnych epok począwszy od Paleolitu po okres nowożytny. Rozmieszczenie owych stanowisk jest nie równomierne i pokrywa się głównie z obszarami najstarszych osad takich jak Strawczyn czy Chełmce.

Figury i krzyże przydrożne

Tego rodzaju obiekty mimo iż należą do zabytków ruchomych należy traktować jako odrębną ich grupę. Każdy bowiem tego typu obiekt jest swego rodzaju podstawowym elementem pewnej całości (przestrzeni) kulturowej wytworzonej wokół wspomnianego obiektu, przestrzeń ta bez niego straciła by jakąkolwiek wartość, jedynie bowiem całość stanowi ceną krajobrazowo i kulturowo przestrzeń.

Do tej grupy zaliczyć możemy figury i krzyże przydrożne których w gminie mamy dość dużą ilość składają się na nie: krzyże murowane, żelazne ale też figury murowane głównie Najświętszej Marii Panny ale też w jednym z przypadków Św.

⁹² Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 10 grudnia 2018 r. w sprawie uznania za pomnik historii „Oblęgorek - pałacyk Henryka Sienkiewicza wraz z zabytkowym parkiem i aleją lipową”. (Dz.U. 2019 poz. 73.).

Elżbiety. Gmina Strawczyn co ciekawe posiada dużą przewagę krzyży nad figurami zaś figury świętych praktycznie nie występują, wydaje się jakby kult świętych zagospodarowały kaplice Św. Rozalii oraz Tekli. Co ciekawe mimo licznych cieków wodnych nie znaleziono na terenie gminy figur Św. Jana Nepomucena tak licznych za ziemi Sandomierskiej. Ogólne nasycenie tymi obiektami również nie jest duże i nie przedstawiają one zbyt wybitnych wartości.

Założenia parkowe

Założenia parkowe na terenie gminy Strawczyn są nieodłączną częścią założeń dworskich: parkowo pałacowego w Oblęgorku i dworskiego w Promniku. Są cenne jako pewna przestrzeń zielona okalająca zabytki, są elementem architektury, Oprócz wspomnianej wartości architektonicznej zawierają cenny drzewostan, często gatunków chronionych.

5.2.4. Zabytki ruchome

Podstawową grupę z pośród tego rodzaju zabytków stanowią obiekty nieruchome zgromadzone w zbiorach. Palmę pierwszeństwa w tym zakresie ma Muzeum Henryka Sienkiewicza, gdzie zbiory zabytków zgromadzonych mają znaczenie ogólnonarodowe. Wybitne zabytki znajdują się również w kościołach Strawczyńskim oraz Chełmieckim w obu przypadkach są to zespoły ołtarzowe stolarka drzewiowa oraz cenny sprzęt liturgiczny. Oprócz nich pośród obiektów związanych z funkcjonowaniem instytucji parafialnych są nagrobki na cmentarzach w Strawczynie i Chełmcach gdzie wiele obiektów nowi wybitne walory i cenna substancję zabytkową.

5.2.5. Zabytki archeologiczne

Teren Gminy Strawczyn jest dosyć słabo nasycony stanowiskami archeologicznymi, których na obszarze gminy stwierdzono 94. Są to stanowiska różnej wartości zwykle nie należące do wybitnie cennych. Występują wśród nich głównie ślady osadnicze ale także stwierdzono występowanie osad. Należy przypomnieć iż tereny omawiane nie należą do najurodzajniejszych więc rozwój rolnictwa napotykał na pewne trudności, fakt ten nie sprzyjał wczesnemu osadnictwu. Stanowiska

archeologiczne głównie zogniskowane są w kilku miejscowościach jak Korczyn, Promnik Chelme czy Strawczyn, pokrywają się z mapą najstarszych osad historycznych wymienionych wyżej, oznacza to, iż miejscowości te posiadały najlepsze warunki do osiedlania na terenie obecnej gminy. Wczesne kultury przechodziły w formy bardziej zaawansowane aż do momentu narodzenia instytucji państwowych, co mówią wspólnie materiał archeologiczny oraz historyczny.

Zagrożenia:

W przypadku omawianego terenu zagrożenia związane z zabytkami archeologicznymi nie są inne niż na terenach podobnych gmin. Są to te same stałe problemy z którymi boryka się archeologia oraz instytucje ochrony zabytków. Nielegalne poszukiwania i tym samym nieświadome niszczenie kontekstu wokół znalezionego zabytku, który to kontekst czasem jest elementem najcenniejszym, posiadającym jedynie wartość naukową. Prace polowe i budowlane w wyniku, których zabytki czy nawet całe stanowiska ulegają zniszczeniu. Brak wiedzy historycznej oraz jakiegokolwiek archeologicznej mogącej zwiększyć świadomość a tym samym doprowadzić do zgłaszania znalezisk. Wydaje się, iż głównymi zagrożeniami są na tym terenie te związane z czynnikiem ludzkim. Należy pamiętać iż w przypadku stanowisk archeologicznych obowiązują podobne procedury jak przy ochronie obiektów architektury i wszelkie prace na terenach ze stwierdzonymi stanowiskami archeologicznymi, należy konsultować z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Kielcach, podstawą nadzoru jest spis stanowisk archeologicznych gminy wraz z kartami ewidencyjnymi.

5.2.6. Zabytki wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wpis do rejestru zabytków, prowadzony przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, jest jedną z form ochrony obiektów zabytkowych.

W rejestrze zabytków województwa świętokrzyskiego znajdują się następujące obiekty z terenów Gminy Strawczyn:

Chelme

- zespół kościoła par. pw. św. Marii Magdaleny i św. Mikołaja: A.:461/1-2.;

- kościół, nr rej.: nr rej.: A.:461/1, decyzja z 06.11.1947 r., 15.02.1967 r.;
- teren przykościelny w granicach ogrodzenia, nr rej.: A.:461/2 decyzja z 06.11.1947 r.;
- cmentarz par., nr rej.: A.462, z 25.06.1992 r.;
- dawny zbór Ariański (tzw. zbór ariański), nr rej.: A.463 z 26.10.1956 r.;

Kuźniaki

- zakład wielkopiecowy: A.464/1- 4.;
- ruiny wielkiego pieca, nr rej.:, A.464/1 z 18.10.1934, 632 z 28.10.71 r.;
- teren zakładu nr rej.: A.464/2 z 28.04.1984 r.;
- dawny przelew, nr rej.: A.464/3 z 28.04.1984 r.;
- upust na drodze do Dobrzeszowa, nr rej.: A.464/4 z 28.04.1984 r.;

Oblęgorek

- zespół pałacyku Henryka Sienkiewicza: A.465/1-3.;
- pałacyk, nr rej.: A.465/1 z 24.04.1958 oraz 633 z 28.10.1971 r.;
- park, nr rej.: A.465/2 z 17.12.1957 oraz 767 z 30.05.1972 r.;
- aleja lipowa prowadząca do parku.: A.465/3 z 26.04.2018 r.;

Promnik

- park, nr rej.: A.924/2 z 17.12.1957 oraz 765 z 05.05.1972 r.
[dz.312/2 (część), 310/20 (część), 310/9, 310/12 (część) 310/15, 310/16, 310/27 (część), 310/24,(część)];
- gorzelnia, nr rej.: A.924 z 23.06.2022 r.;

Strawczyn

- kościół parafialny pw Wniebowzięcia NMP, nr rej.: A.467 decyzja 03.12.1956r., 15.02.1967 r.

5.2.7. Dziedzictwo niematerialne

Omawiając zagadnienie dziedzictwa niematerialnego omawianego obszaru należy najpierw zwrócić uwagę na historię tego obszaru, bowiem ona jest determinantą owego dziedzictwa. Po dokonaniu tego przeglądu, zwróceniu uwagi na geografę terenu

oraz na wszystkie składowe krajobrazu kulturowego możemy zobaczyć obraz ogólny ten, który różni gminę od innych o podobnym profilu. W przypadku omawianej gminy najpierwszy element wysuwa się górzysto wyżynny charakter obszaru, na którym znajdują się swoiste podstawowe centra osadnicze o wielkiej wartości historyczno kulturowej dla obszarów całej gminy. Pośród nich możemy wyróżnić Strawczyn, Chełmce, Promnik, Korczyn, Oblęgorek i Kuźniaki które z czasem wniosły inne wartości. Każda z miejscowości, które wymieniono posiada bogatą historię i zarazem topografię, występują tu bowiem stare nazwy przysiółków jak Strawczyn –Drabów, Oblęgór- Śliwiny itp. Należy podjąć się ochrony tychże nazw poprzez chociażby „wplatanie” ich w nazwy ulic. Kolejnym elementem dziedzictwa niematerialnego są obrzędy i zwyczaje, które zawsze niemal są zlepkiem procesów adaptacyjnych do danych warunków miejscowych, wierzeń oraz życia gospodarczego, po części związanego z czynnikiem pierwszym. Można stwierdzić, iż naczelnym i dominującym czynnikiem na tym obszarze było hutnictwo żelaza. Widać to chociażby w nazewnictwie miejscowości jak: Kuźniaki, Ruda Strawczyńska, to przemysł hutniczy stał się dominantą cywilizacyjną, która przez pewien czas zdominowała te tereny. Śmiało można powiedzieć, że na terenie Gminy są dwa typy miejscowości, te stare przedprzemysłowe, których rozwój oparty był o rolnictwo, przemysł leśny i handel oraz te związane z hutnictwem. W przypadku Gminy Strawczyn widać mocno zarysowane te dwa okresy w historii tego obszaru. Dodatkowym elementem jest kultura wysoka której Gmina Strawczyn miała szczęście być macierzą, bowiem Stefan Żeromski czy Henryk Sienkiewicz których życie było ściśle związane z omawianym terenem stali się jednymi z głównych pisarzy i zarazem budowniczych Polskiej kultury literackiej.

Atrakcyjny krajobraz, prastare wsie z zabytkami sakralnymi, bogate tradycje przemysłowe oraz literatura to obraz ogólnego dziedzictwa gminy oraz ważny wkład w ogólne dziedzictwo regionu.

5.2.8. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Ewidencja zabytków znajdujących się na terenie gminy została sporządzona w oparciu o wykaz zabytków nieruchomości wyznaczonych przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz badanie terenowe.

Wykaz zabytków nieruchomych sporządzony przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Kielcach zawierają aneksy.

Gminna Ewidencja zawiera 149 kart adresowych w tym 56 kart zabytków architektury i budownictwa oraz 94 karty stanowisk archeologicznych.

Z pośród obiektów architektury i budownictwa ujętych w gminnej ewidencji znalazły się zabytki sakralne, techniki, przydrożne kapliczki, krzyże oraz miejsca pamięci. Karty adresowe stanowisk archeologicznych zostały sporządzone po dokonaniu analizy kart AZP zgromadzonych w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Kielcach.

We wspomnianej ewidencji ujęto 94 stanowiska o średniej i niskiej wartości poznawczej. Najwcześniejsze datowane są na okres paleolitu, najpóźniejsze pochodzą z epoki nowożytnej. Wśród tych stanowisk znajdują się osady, zabytki górnictwa i hutnictwa, najliczniejszą zaś grupę stanowią ślady osadnictwa.

Obecnie w Gminnej ewidencji zabytków znalazły się wszystkie obiekty wskazane przez WUOZ Kielce jak i te proponowane przez Urząd Gminy podczas poprzedniego tworzenia gminnej ewidencji zabytków. Obecnie dokonano przeglądu stanu owych obiektów i zaktualizowano karty ewidencyjne.

Gminna ewidencja zabytków nie jest zamkniętym zbiorem, przeciwnie wymaga systematycznej aktualizacji.

Szczegółowe informacje o zabytkach, oraz dokumentację fotograficzną zawiera gminna ewidencja zabytków. Wykaz obiektów zabytkowych wpisanych do gminnej ewidencji zabytków zawiera aneks.

5.2.9. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Zespół kościoła w Strawczynie:

Budowla na rzucie prostokąta, z prezbiterium zakończonym wielokątnie, z dobudówką po prawej stronie, zwieńczone ediculowym szczytem, front flankowany dwoma pilastrami podtrzymującymi belkowanie. Całość budowli, jak i poszczególne pomieszczenia poza linią nawy głównej pokryte dachem dwuspadowym. Ozdobny szczyt barokowy od strony prezbiterium. Sygnaturka na środku dachu nawy głównej.

Na teren placu kościelnego prowadzi brama z dzwonnica, pokryta dachem czterospadowym.

Znaczenie w krajobrazie: Zespół, na który składa się budynek kościoła, dzwonnica oraz ogrodzenie otaczające cmentarz przykościelny, nie stanowi niezaprzeczalnej dominanty terenu. Obiekty bowiem są ukryte w gęstej zabudowie a samo ich położenie w dolinie sprawia że są one mało widoczne, zwłaszcza od północnej i wschodniej strony. Można stwierdzić, że pewną rolę w krajobrazie strawczyńska świątynia pełni gdy obserwujemy ją od strony Promnika, gdzie rozległe łąki i pola bez zabudowy, nie osłaniają obiektu.

Rola Kulturowa: Strawczyńska świątynia od wieków stanowi centrum religijne gminy obok kościoła w Chełmcach, rozległa parafia promieniuje kulturowo na zachodnią część gminy i stanowi element integrujący mieszkańców. Jest czynnikiem ważnym historycznie a tym samym kulturowo.

Stan zachowania i zagrożenia: Zespół kościoła w Strawczynie obecnie wydaje się zadbane o jego stan dba nie tylko społeczność parafii ale także odpowiednie instytucje państwowe. Nie mniej jednak z racji wysokiej wartości obiektów niezbędne jest monitorowanie sytuacji i odpowiednie reagowanie dla zachowania obiektu. Obiekty wydają się nie zagrożone w sposób szczególny jedynym zagrożeniem może być brak środków finansowych na kosztowne działania renowacyjne.

„Dawny Zbór Ariański” w Chełmcach:

Dwukondygnacyjna budowla ceglana na planie kwadratu ze współczesną dobudówką, przykryta dachem przycółkowym. Fasady posiadają dwie osie, otwory okienne w nich proste, bez dekoracji.

Rola w krajobrazie: Obiekt znajduje się w połowie wzgórza wspinającego się ku zespołowi kościoła, otoczony jest gęstą zabudową przez co osłonięty nie pełni roli dominanty jest jedynie pewnym uzupełnieniem szczytu wzgórza z zespołem kościoła, niestety linii łączących oba obiekty nie stwierdzono, gdyż zabudowa linie tę, która pierwotnie występowała zaburzyła.

Znaczenie kulturowe: Obiekt nie pełni funkcji wspierającej kulturę czyli nie mieści instytucji kultury czy kultu, tak jak czynią to wyżej omówione świątynie. Jedynym jego oddziaływaniem jest sama historia, legendy oraz forma architektoniczna, która ściąga pewną ilość turystów. Te fakty czynią z wspomnianego obiektu pewien element kulturotwórczy.

Stan zachowania i zagrożenia: Omawiany obiekt mimo swojej długiej historii zachował się dość dobrze, niestety wśród ewentualnych zagrożeń na pierwszy plan wychodzi przebudowa, która może bezpowrotnie zniszczyć na dzień dzisiejszy jeszcze wyraźną, czytelną tkankę zabytkową.

Zespół kościoła w Chełmcach:

Budowla na planie prostokąta z pseudotranseptem, całość przykryta dwuspadowym dachem, na przecięciu „transeptu” i nawy sygnaturka. Fasady „transeptu” z prostokątnymi bledami, zakończonymi łukiem odcinkowym. Okna nawy głównej w niszach zakończonych łukiem półokrągłym, podobnie jak same otwory okienne: wieża dwukondygnacyjna. Z otworami okiennymi w drugiej kondygnacji zakończonymi półkoliście, wieża umiejscowiona na osi nawy głównej, na planie wielokąta, kruchta przykryta dachem, z prostym prostokątnym otworem wejściowym, obramionym opaską kamienną.

Rola w krajobrazie: Zespół kościoła w Chełmcach, na który składa się kościół dzwonnica, ogrodzenie kościoła i cmentarza przykościelnego zajmuje w gminnym krajobrazie miejsce szczególne. O ile rola kulturowa wydaje się podobna do kościoła w Strawczyni o tyle krajobrazowa jest niezaprzeczalnie większa. Obiekty, o których mowa znajdują się na wysokim wzgórzu „wyrastającym” z dość płaskiego i rozległego terenu, wzgórze owo jest dość gęsto zabudowane stanowiąc centrum wsi Chełmce, sam szczyt wzgórza zajmuje zespół kościoła co sprawia że położenie to czyni go widocznym z olbrzymiego procenta terenów gminy, zwłaszcza jej wschodnich terenów. Jadąc szosą z Kielc ku Strawczynowi widzimy po lewej stronie niczym nie zakłócony krajobraz pól i łąk z wysokim wzgórzem mieszczącym wieś Chełmce, która, „spływa od świątyni na szczyt do jego podstawy.

Znaczenie kulturowe: W przypadku świątyni Chełmieckiej nie widać tu większej roli kulturowej jak w przypadku świątyni w Strawczyni czy innych podobnych ośrodków kultu. Pamiętać jednak należy iż centra parafialne, to zawsze elementy lokalnej historii zawsze nieco innej od siebie przez co bezcennej, gdyż historia najmniejszych miejscowości bez źródeł parafialnych jest nie do odtworzenia z detalami. Z tego punktu widzenia obok parafii strawczyńskiej, parafia chełmiecka zajmuje czołowe miejsce kulturowo historyczne gminy.

Stan zachowania i zagrożenia: W przypadku stanu zachowania oraz zagrożeń obiektu sytuacja wygląda podobnie jak w przypadku świątyni strawczyńskiej, parafia przy pomocy gminy oraz władz wyższego szczebla czuwa, monitoruje stan zachowania, określa potrzeby i prowadzi działania konserwacyjne, nie zauważono szczególnych zagrożeń dla obiektu prócz ewentualnych problemów z finansowaniem.

Zespół Zakładu wielkopieczowego w Kuźniakach:

Piec wypołowy, wzniesiony z cegły, o konstrukcji schodkowej, ustawionej na wysokim cokole, z otworem zakończonym łukiem półokrągłym we frontowej części cokołu.

Rola w krajobrazie: Wielki piec w Kuźniakach to jeden z kilku zabytków związanych z hutnictwem w naszym regionie. Położenie pieca w dolinie rzecznej nie sprzyja ekspozycji i oddziaływaniu na krajobraz, kwestię tę pogarsza fakt iż obiekt jest zarośnięty zadrzewieniami od strony ciągów komunikacyjnych, przez co jest nie widoczny.

Znaczenie kulturowe: Dziś tereny gminy to obszary rolniczo usługowo-turystyczne, pojawia się również przemysł, jednak hutnictwo na stałe przeszło do historii. Dziś po czasach gdy okolica stanowiła ważną część staropolskiego okręgu przemysłowego została jedynie historia i jej świadkowie, w postaci zabytków. Czas ten zaznaczył się również w nazwach miejscowości, Kuźniaki czy Ruda Strawczyńska. Wielki piec w Kuźniakach jest jednym z niewielu zabytków tego typu. Jego bryła, historia i znaczenie w turystyce w której pełni pewną rolę jako regionalna atrakcja, sprawia iż jego znaczenie kulturowe w okolicy jest wyczuwalne, utrzymuje pamięć o okresie z jakiego pochodzi, jest symbolem dawnych tradycji przemysłowych i kształtuje lokalną tożsamość.

Stan zachowania i zagrożenia: Sam obiekt wielkopieczowy zachowany w dość dobrym stanie, w przypadku pozostałych elementów zespołu trudno o podobne stwierdzenia, przykładem jest dawny przelew i przepust, gdzie w przypadku przepustu w zasadzie jest trudno czytelny w terenie (uległ zasypaniu). Głównym zagrożeniem jest brak opieki, zasypywanie elementów zespołu, dalsza degradacja przelewu zachowanego fragmentarycznie oraz zarastanie drzewami których korzenie działają destrukcyjnie na zespół.

Kaplica św. Rozalii:

Pomieszczenie umiejscowione w naturalnym wytworze skalnym. Wnętrze wyposażone w trzy ołtarze.

Rola w krajobrazie: W przypadku kaplicy Św. Rozalii kwestia roli w krajobrazie jest szczególna, sama Kaplica u niemal samego szczytu góry Perzowej umieszczona w naturalnym wytworze skalnym wpisuje się w krajobraz chronionego lasu, widoczna ze ścieżki prowadzącej ku szczytowi góry a w zasadzie do samej kaplicy, nie jest spostrzegalna z poza rezerwatu, więc nie stanowi dominanty terenowej a oddziaływanie jej ogranicza się do niewielkiego zbocza góry porośniętej lasem.

Znaczenie kulturowe: Inaczej wygląda jednak kwestia znaczenia kulturowego kaplicy, jest ono bowiem nadspodziewanie większe niż rola w krajobrazie. Kaplica jest bowiem miejscem pielgrzymek lokalnych, wycieczek prywatnych, miejscem modlitwy, skupienia ale i rekreacji bowiem na szczyt prowadzi dość długa ale nie wymagająca ścieżka. Kaplica obrosła legendami i można śmiało powiedzieć że kult Św. Rozalii nadal żyje, do kaplicy przynoszone są wota w postaci lekko sfatygowanych obrazów świętych, są one zawieszane a kaplica obrasta w elementy kultu i wystrój. Ponadto wyraźnym dowodem życia duchowego są prośby pisane do świętej na karteczkach i wtykane w szczeliny skalne. Cała kaplica jest zadbana dzięki miejscowym mieszkańcom i otoczona opieką. Mimo iż nie posiada ona wielkiej roli w krajobrazie wizualnie, posiada wielką wartość kulturową, na tyle dużą iż w zasadzie cała góra Perzowa kojarzy się z ukrytą w lesie maleńką kaplicą, wciśniętą w wytwory skalne.

Stan zachowania i zagrożenia: kaplica w wytworze skalnym nie ulega większym zagrożeniom prócz ewentualnych naturalnych, wydaje się iż miejsce jest stabilne i nie powinno ulegać zniszczeniu. Jedynym zagrożeniem kaplicy na dzień dzisiejszy zachowywanej w dobrym stanie jest ewentualna laicyzacja społeczeństwa i odchodzenie pokoleń, dla których stanowi ona wartość. Działaniem zapobiegawczym winno być większe zainteresowanie ze strony administracji, gdyż problem dziś nie występujący zacznie rodzić się z upływem czasu. Kolejnym zagrożeniem jest ewentualny wandalizm gdyż spokojne odosobnione miejsce w lesie i brak utożsamiania się z tym miejscem ewentualnych odwiedzających może być problemem, na obecną chwilę problem wydaje się jednak hipotetyczny.

Młyn wodny w Bugaju:

Drewniana budowla posadowiona na kamiennej podmurówce. Od strony rzeki drewniana dobudówka z urządzeniem koła wodnego; główne pomieszczenie jak i dobudówka pokryte dachem dwuspadowym.

Rola w krajobrazie: Młyn położony nad niewielką rzeką na granicy gminy od wschodu. malowniczo wijącej się wzdłuż lasu jest jakby pierwszym widzianym obiektem z prawej strony przybywając na teren wsi Bugaj a tym samym i gminy. Stanowi niewielką dominantę nad przyleśną, nadrzeczną łąką otoczoną zabudową mieszkalną.

Znaczenie kulturowe: W przypadku młynów wodnych jako zabytków techniki niosą one subtelny przekaz kulturowy pod hasłem dawnych rozwiązań technicznych w gospodarce rolnej zarówno chłopskiej jak i folwarcznej. Przypominają one o tradycjach rolniczych okolicy. Młyny były centrami przetwórstwa ziarna, centrami handlu a także w pewnym stopniu życia towarzyskiego, bowiem były niegdyś cztery główne punkty w krajobrazie wiejskim gdzie toczyło się życie społeczności i rodziła się interakcja społeczna, był to kościół, dwór, karczma oraz młyn. Dziś pozostał z tych elementów żywy jedynie kościół zaś reszta to wymarłe, puste poza nielicznymi wyjątkami obiekty. Takim właśnie świadkiem dawnego życia jest młyn w Bugaju, przypominający społeczności lokalnej o życiu dawnej wsi.

Stan zachowania i zagrożenia: Obiekt zachowany przynajmniej z zewnątrz w stopniu dobrym nie widać zagrożeń poza ewentualną przyszłą degradacją przed którą należy go uchronić. Powodzie brak środków i ewentualne przebudowy to jedyne zagrożenia jakie można dziś zarysować.

Pałac w Oblęgorku:

Niewielki kompleks pałacowy, składający się z głównej części o zróżnicowanej bryle oraz budynku w prostej formie, znajdującego się bliżej ogrodu. Budynek reprezentacyjny na planie zbliżonym do prostokąta, dwukondygnacyjny, z wieżą przyległą do bryły od połud-wsch., zwieńczony balustradą tralkową oraz z wielkim pomieszczeniem w połud-zach narożniku, zwieńczony hełmem czterospadowym: wejście główne w ryzalicie zwieńczony trójkątnym szczytem z rozbudowaną dekoracją w tympanonie z rzeźbą husarza na samym szczycie: nad wejściem głównym kamienny balkon z balustradą tralkową wsparty na kolumnach: część kompleksu od ogrodu na planie prostokąta, z dwoma ryzalitami po bokach bryły, na długość tylnego budynku od

strony ogrodu taras przekryty w części środkowej, ze schodami w części środkowej oraz od strony zachodniej.

Rola w krajobrazie: Niewielki pałac rodu Sienkiewiczów położony na zboczu wzgórza u stóp którego znajduje się wieś Oblęgorek. Sam pałac nie jest eksponowany z racji gęstego parku, jest niewidoczny cały zespół jednak wraz z parkiem stanowi tło Oblęgorka oglądanego od południa.

Znaczenie kulturowe: Pałac a wraz z nim zespół stanowi w zasadzie centrum turystyczne gminy, bowiem jego znaczenie jest ponadregionalne, czego dowodem jest uznanie zespołu pałacowego za pomnik Historii w roku 2018.

Ród Sienkiewiczów wpisał się na stałe w karty ogólnonarodowej kultury przez co pozostałości po nim mają znaczenie ogólnokrajowe. Można powiedzieć iż za sprawą tego ważnego miejsca gmina Strawczyn może być bardziej rozpoznawalna w kraju a jej lokalna historia ma szansę w pewnym stopniu zaistnieć na szerszym forum.

Stan zachowania i zagrożenia: W przypadku obiektu tak ważnego historycznie i kulturowo, obecnie zadbanego i posiadającego wagę ogólnonarodową nie widać zagrożeń, stan zachowania wydaje się idealny. Jedynym hipotetycznym zagrożeniem może być ewentualna zmiana w programach nauczania.

5.3. Wyniki weryfikacji terenowej stanu zachowania zabytków gminy, wykonanej na potrzeby aktualizacji Gminnego Programu Opieki Nad Zabytkami Gminy Strawczyn na lata 2023-2026.

Oględziny terenowe stanu zabytków zostały wykonane w październiku i listopadzie 2021. Nie zanotowano zmian w ich stanie zachowania.

W przypadku kapliczek i figur przydrożnych, można jedynie wspomnieć o zadaszeniu nad figurą Matki Najświętszej w Promniku, zadaszenie w żaden sposób nie ingeruje z substancją zabytku a jedynie zmienia nieco krajobraz wokoło obiektu. W przypadku innych tego typu obiektów nie zauważono zmian.

W przypadku obiektów sakralnych czy cmentarnych zmian nie wychwycono. Zmiany natomiast zaszły w grupie obiektów dworskich i pałacowych. Główny obiekt tego typu na terenie gminy jakim jest pałac w Oblęgorku obecnie jest w fazie remontu. Od 2018 roku Pałac wraz z parkiem i aleją zostały uznane za pomnik historii. Kolejny w tej grupie czyli Dwór w Promniku niestety uległ dalszej degradacji, zdecydowanie

pogorszył się jego stan w porównaniu do ostatnich oględzin. Pozostałości omawianego obiektu w zasadzie wydają się już nie do uratowania, bowiem z całego dworu pozostała zdegradowana jego trzecia część, reszta uległa zawaleniu. Nie wydaje się celowym dalsza ochrona obiektu.

Kolejną ważną grupą zabytków na omawianym terenie są zabytki techniki. W przypadku tej grupy obiektów wydaje się iż ich stan nie uległ pogorszeniu. Celem zachowania obecnego stanu wszystkich grup obiektów celowym jest podjęcie uchwały Rady Gminy umożliwiającej dofinansowanie zabytków nie będących własnością komunalną.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

Analiza SWOT wynikająca z oceny stanu dziedzictwa kulturowego oraz uwarunkowań jego ochrony i promocji

Analiza „S”

Mocne strony:

- położenie gminy przy głównych szlakach komunikacyjnych;
- walory przyrodnicze i krajobrazowe;
- bogata historia terenu gminy związana z górnictwem kruszcowym i hutnictwem;
- szlaki turystyczno – kulturowe;
- wartościowe obiekty sakralne;
- zabytki techniki;
- Dobrze rozwinięta oferta turystyczna;

Analiza „W”

Słabe strony:

- zły stan techniczny obiektów zabytkowych;
- niewykorzystanie potencjału zabytków;
- niska świadomość ochrony zabytków;
- samowolna przebudowa obiektów zabytkowych (obiekty poza rejestrem zabytków);

- przedkładanie dobra własnego nad dobro społeczne;

Analiza „O”

Szanse i możliwości rozwoju:

- autonomia samorządu terytorialnego;
- popularyzacja dziedzictwa kulturowego jako „modnej dziedziny”;
- stworzenie cyklicznych i okolicznościowych przedsięwzięć, imprez promujących zabytki;
- kształtowanie wrażliwości na kulturę oraz edukacja regionalna dzieci i młodzieży;
- organizowanie konkursów i plenerów malarskich, fotograficznych, konkursów literackich;
- wykorzystanie Kielc, Chęcina, Sandomierza, Ujazdu, Opatowa, Świętego Krzyża i innych miejscowości związanych z ruchem turystycznym dla promocji gminy;
- odtwarzanie tradycyjnych zawodów i rzemiosł, pielęgnacja folkloru oraz rodzimych tradycji, zwyczajów i obyczajów;
- wsparcie finansowe z funduszy UE, programów rządowych i innych pozabudżetowych źródeł;
- nawiązanie współpracy z sąsiednimi gminami;
- wykorzystanie metod aktywnego marketingu do rozpoznania rynku turystycznego w celu wejścia na ten rynek;
- tworzenie oferty turystycznej bazującej na dziedzictwie kulturowym i przyrodniczym gminy;
- rozbudowa agroturystyki;
- promowanie szlaków turystyczno-kulturowych i rozwój turystyki aktywnej;
- stworzenie atrakcyjnej bazy danych o dziedzictwie kulturowym gminy;
- współpraca z organizacjami turystycznymi, młodzieżowymi i innymi;
- stworzenie nowoczesnej placówki muzealnej o zasięgu regionalnym, popularyzującej wiedzę o hutnictwie regionu;

Analiza „T”

Zagrożenia i bariery:

- niepewność, czy działanie przyniesie zamierzony skutek;

- kryzys gospodarczy i związane z nim ograniczenie inwestycji;
- zagrożenie nieprzewidywalnością warunków atmosferycznych.

7. Założenia programowe, priorytety i kierunki działań Programu opieki nad zabytkami

a) Kierunki działań.

I Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego.

I/1. Zahamowanie procesu niszczenia zabytków i poprawa stanu ich zachowania:

- a) Rewaloryzacja zabytkowych terenów zielonych – parków, cmentarzy, oraz pozostałych miejsc pamięci (mogiły);
- b) Dofinansowanie prac rewaloryzacyjnych przy obiektach niebędących własnością gminy w postaci stosownej uchwały dotyczącej dotacji na prace remontowo – konserwatorskie przy zabytkach ruchomych i nieruchomych;

I/2. Zwiększenie atrakcyjności obiektów zabytkowych dla potrzeb społecznych, edukacyjnych i turystycznych:

- a) Bieżące prace porządkowe przy zabytkowych zespołach zieleni:

b) I/3. Tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami:

- a) Wspieranie i rozwój tradycyjnych zawodów i rzemiosł oraz tradycyjnej sztuki budowlanej;
- b) Wspieranie inicjatyw tworzenia gospodarstw agroturystycznych w obiektach zabytkowych;
- c) Wspieranie powstawania lokalnych wystaw, muzeów, izb pamięci, skansenów;
- d) Pomoc w promocji istniejących na terenie gminy muzeów.

II. Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego

II/1. Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego.

- a) Weryfikacja obowiązujących planów w zakresie aktualizacji zagadnień związanych z ochroną zabytków.

- b) Kompleksowe przebadanie krajobrazu kulturowego i sporządzenie naukowej analizy (studium) krajobrazu kulturowego Gminy
- c) Ochrona historycznych nazw miejscowości, przysiółków, miejsc, obiektów, oraz nazw geograficznych, za pomocą jednolitego wzoru tablic;

II/2. Rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego gminy.

- a) Kompleksowa ochrona wszystkich elementów krajobrazu kulturowego;
- b) Aktualizowanie gminnej ewidencji zabytków;
- c) Ochrona dziedzictwa niematerialnego obejmującego:
 - tradycje i przekazy ustne, w tym język, jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
 - sztuki widowiskowe;
 - zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne;
 - wiedzę i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata;
 - umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

II/3. Ochrona układów ruralistycznych.

- a) Wypełnianie zabudową wolnych działek budowlanych w obszarach miejscowości zabudową zgodną z kompozycją przestrzenną miejscowego układu.

III. Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz edukacja, popularyzacja i promocja służąca budowaniu tożsamości i wrażliwości na kulturę.

III/1. Badanie i dokumentacja historii i substancji zabytkowej gminy:

- a) Stworzenie systemu informacji o dziedzictwie kulturowym gminy i regionu poprzez wykorzystanie strony internetowej gminy, lub stworzenie nowej strony, zawierającej informacje o walorach krajobrazu kulturowego, zabytkach oraz historii gminy i regionu, o miejscowych tradycjach, zwyczajach, obyczajach i legendach jak również wiadomości z dziedziny ochrony i promocji zabytków, aktualnych informacji i zmian prawnych w tej dziedzinie, oraz informacje i pomoc dla właścicieli zabytków.

III/2. Edukacja i popularyzacja wiedzy o dziedzictwie kulturowym regionu.

- a) Wprowadzenie do programów nauczania w przedszkolach i szkołach tematyki regionalnej celem upowszechniania wiedzy o regionie, jego historii i tradycji;
- b) Organizowanie zajęć terenowych powiązanych z poznawaniem krajobrazu kulturowego i miejsc związanych z historią;

- c) Popularyzacja ochrony dziedzictwa, poprzez różnego rodzaju formy promocji (koszulki, kubki, długopisy z nadrukowanymi atrakcyjnymi tekstami);
- d) Organizowanie konkursów (fotograficznych, plastycznych, literackich i innych) związanych z dziedzictwem kulturowym gminy oraz tworzenie wystaw pokonkursowych.

III/3 Promocja dziedzictwa kulturowego i rozwój turystyki

- a) Stworzenie systemu informacji wizualnej w postaci tablic informacyjnych;
- b) Promowanie gminy w Internecie;
- c) Współpraca z organizacjami turystycznymi (np.: PTTK) oraz młodzieżowymi;
- d) Wykorzystanie potencjału turystycznego Sandomierza, Ujazdy, Chęciny Kielce w celu promowania gminy na terenie wymienionych ośrodków turystycznych;
- e) Kontynuowanie współpracy z sąsiednimi gminami;
- f) Stworzenie cyklicznych i okolicznościowych imprez promujących gminę i jej dziedzictwo;
- g) Udział gminy w konkursach i pokazach promujących regionalne tradycje;
- h) Wspieranie rozwoju agroturystyki;
- i) Wykorzystanie istniejących szlaków pielgrzymkowo – tematycznych i tworzenie nowych rekreacyjno kulturowych;
- j) Wydanie albumu fotograficznego promującego gminę, oraz tworzenie przewodników, katalogów, informatorów o gminie.

Ewentualne propozycje imprez promujących historię i dziedzictwo kulturowe gminy:

- Wjazd Kazimierza Wielkiego na polowanie (na pamiątkę polowań jakie według tradycji odbywał tu król);
- Zrabowanie dworu w Chełmcach przez Szwedów (Szwedzi na terenie gminy intensywnie działali i z pewnością ich działania nie ominęły wspomnianego obiektu);
- Przemarsz legionów przez Chełmce i Bugaj na pamiątkę odzyskania niepodległości;
- Inscenizacja walk z okresu I wojny światowej pod Kuźniakami;

Priorytety i działania zaplanowane na lata 2023-2026:

- poprawa dostępności zabytku jakim jest kaplica na Górze Perzowej poprzez ustawienie w odpowiednich miejscach ławek, na długości całego szlaku.

- wymiana tablicy na nową przy wejściu na szlak prowadzący do kaplicy na Górze Perzowej.
- ustawienie odpowiednich tablic informacyjnych przy pałacu w Oblęgorku informujących o wpisie na listę pomników historii.
- Tablica informacyjna o obiekcie przy kaplicach w Św. Tekli w Promniku oraz zespole Kaplicy matki Najświętszej w Kuźniakach.
- Tablice informacyjne przy pozostałych zabytkach Zespole Kościoła w Chełmcach, Strawczynie oraz przy dworze Tarłów który służył również jako Zbór w okresie reformacji.
- Tablica informacyjna z historią rodziny Popławskich przy parku podworskim w Promniku, celem podtrzymania pamięci.
- wydanie albumu zabytków Gminy Strawczyn.
- umieszczenie w Strawczynie mapy w formie tablicy, przedstawiającej zasiedlenie terenów gminy w pradziejach, celem podnoszenia świadomości ochrony dziedzictwa archeologicznego.

8. Przykładowe źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

1. Budżet gminy,
2. Budżet powiatu,
3. Budżet województwa,
4. Dofinansowanie z budżetu państwa

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2021 poz. 710 z późn. zm.) określa ogólne zasady finansowania opieki nad zabytkami z budżetu państwa, natomiast szczegółowe zasady określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie udzielania dotacji celowych na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz.U. 2021 poz. 731.). Zgodnie z tymi przepisami opieka nad obiektem zabytkowym sprawowana jest przez właściciela lub posiadacza obiektu, niemniej jednak o dotacje celowe z budżetu państwa ubiegać się osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub jednostki organizacyjne będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru, lub posiadające zabytek w trwałym zarządzie. Dotacji udzielić może minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego

lub wojewódzki konserwator zabytków.

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego udziela dofinansowania w ramach:

1. Ogłaszanych przez siebie programów operacyjnych. Zadań związanych z ochrona zabytków dotyczy program Dziedzictwo Kulturowe.

- Ochrona zabytków.

Celem priorytetu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, ochrona i udostępnianie zabytków na cele publiczne.

- Kultura Ludowa.

Celem priorytetu jest umacnianie tożsamości regionalnej, zachowanie, dokumentowanie i propagowanie różnorodnych zjawisk kultury ludowej.

- Ochrona zabytków archeologicznych.

Celem priorytetu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego na terenie Polski zgodnie z zasadami konserwatorskimi opartymi na zasadzie zrównoważonego rozwoju, zapisanej w art. 5 Konstytucji RP.

2. W ramach programu: Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Celem programu jest zwiększenie efektywności wykorzystania środków europejskich na rzecz rozwoju kultury poprzez dofinansowanie wkładu własnego do wybranych zadań realizowanych ze środków europejskich.

W ramach programu można ubiegać się o promesę ministra na dofinansowanie wkładu własnego, dla następujących zadań niekomercyjnych.

I. Zadania, które ubiegają się o dofinansowania w ramach następujących programów europejskich:

- a) Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014 - 2020
- b) 16 Regionalnych Programów Operacyjnych,
- c) Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka,
- d) Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki,
- e) Programu Rozwój Obszarów Wiejskich 2014- 2020,
- f) Programów Europejskiej Współpracy Terytorialnej,
- g) Programu Kultura,
- h) Program „Konserwacja i rewitalizacja dziedzictwa kulturowego” w ramach Mechanizmu Finansowego,
- i) „Promowanie różnorodności kulturowej i artystycznej w ramach europejskiego dziedzictwa kulturowego” w ramach Mechanizmu Finansowego

wego EOG.

II. Zadania, które w całości są zgodne z wymogami programów europejskich, o których mowa w ust. 1.

III. Zadania przypadku, których nie zawarto jeszcze wiążącej umowy na dofinansowanie w ramach jednego z programów europejskich, o których mowa w ust. 1.

IV. Zadania, których zakres dotyczy:

- a) ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego,
- b) budowy, rozbudowy i przebudowy infrastruktury kulturalnej oraz infrastruktury szkół i uczelni artystycznych,
- c) realizacji międzynarodowych przedsięwzięć kulturalnych,
- d) rozwoju infrastruktury społeczeństwa informacyjnego w dziedzinie kultury,
- e) rozwoju zasobów ludzkich oraz podnoszenie poziomu wykształcenia społeczeństwa.
- f) W przypadku zadań, o których mowa w ust. 1 pkt. 1 lit. a, złożenie wniosku o promesę jest możliwe, gdy wnioskodawca dysponuje pełną dokumentacją projektową.
- g) W przypadku zadań, o których mowa w ust. 1 pkt. 1 lit. h oraz lit. i, złożenie wniosku o promesę jest możliwe w przypadku akceptacji programów europejskich, o których mowa w ust. 1 pkt. 1 lit. h oraz lit. i.

3. Regionalny Program Operacyjny Województwa Świętokrzyskiego na lata 2014 – 2020.

Oś priorytetowa 4: Wzrost jakości infrastruktury społecznej oraz inwestycje w dziedzictwo kulturowe, turystykę i sport.

W ramach osi dofinansowane będą projekty, których realizacja stworzy warunki dla rozwoju kultury, sportu i turystyki jako elementów tożsamości regionalnej, dając tym samym możliwość rozwoju społeczno-gospodarczego.

W programie wyróżniono kilka głównych typów beneficjentów:

1. Jednostki samorządu terytorialnego.
2. Samorządowe wojewódzkie osoby prawne.
3. Samorządowe wojewódzkie osoby prawne.
4. Instytucje ochrony dziedzictwa narodowego, kulturowego(w tym archiwum

państwowe).

5. ROT i lokalne organizacje turystyczne.
6. Organizacje pozarządowe posiadające osobowość prawną.
7. Związki i stowarzyszenia.
8. Przedsiębiorstwa działające na terenie województwa świętokrzyskiego.
9. Związki zawodowe oraz szkoły i uczelnie artystyczne.
10. Kościoły osoby prywatne.

4. Program Rozwoju Obszarów Wiejskich

Oś 3 Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej

Działanie: Odnowa i rozwój wsi, mające na celu poprawę jakości życia na obszarach wiejskich przez zaspokojenie potrzeb społecznych i kulturalnych mieszkańców wsi oraz promowanie obszarów wiejskich. Skutkować to winno wzrostem tożsamości społeczności wiejskiej, zachowaniem dziedzictwa kulturowego i specyfiki obszarów wiejskich oraz wzrostem atrakcyjności turystycznej i inwestycyjnej obszarów wiejskich. O dofinansowanie starać się mogą:

1. Gmina.
2. Instytucje kultury.

9. Instrumenty realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Dla pełnego i płynnego wypełnienia zadań zawartych w Programie Opieki nad Zabytkami dla Gminy Strawczyn wskazana jest współpraca między zainteresowanymi jednostkami administracji, władz samorządowych gminnych i wojewódzkich, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Powiatowego Urzędu Pracy, właścicieli oraz zarządców obiektów i posesji na których znajdują się obiekty zabytkowe, parafii, oraz organizacji i stowarzyszeń pozarządowych, których zakres działania regulują zarówno przepisy prawne jak i wewnętrzne statuty.

Gmina Strawczyn dysponuje możliwością wspierania zadań Programu Opieki nad Zabytkami poprzez współpracę gminnych jednostek organizacyjnych takich jak lokalne szkoły, przedszkola, placówki kultury oraz wydziały Urzędu Gminy Strawczyn w ramach własnych zadań. Instrumentami działania dla nich są:

1. instrumenty prawne – uchwalane miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, wpisy do rejestru zabytków, prowadzenie gminnej ewidencji zabytków, wykonywanie administracyjnych decyzji WUOZ;
2. instrumenty finansowe – dotowanie remontów, prac konserwatorskich i budowlanych obiektów zabytkowych, zabezpieczanie środków budżetowych na działania własne z myślą o powyższych działaniach w obiektach będących w dyspozycji gminy, oraz aktywny udział w krajowych i międzynarodowych programach owocujących środkami finansowymi (nagrody, dotacje, ulgi);
3. instrumenty społeczne – działania umożliwiające i ułatwiające prowadzenie edukacji, promocji i turystyki w oparciu o istniejące obiekty zabytkowe i związaną z nimi historię lokalną i powszechną, a także ułatwiających tworzenie związanych z nimi miejsc pracy;
4. instrumenty kontrolne – działania monitorujące poziom wypełnienia a lokalnych uchwał, planów zagospodarowania przestrzennego i innych oraz zachowania obiektów zabytkowych znajdujących się w prowadzonej gminnej ewidencji zabytków;
5. instrumenty koordynujące – działania wynikające z szerszych programów związanych z dziedzictwem kulturowym, prowadzonych na poziomie powiatu, województwa oraz szczebla państwowym i międzynarodowym, m. in. strategiach, planach rozwoju lokalnego, oraz współpracy z sąsiednimi i dalszymi jednostkami administracji samorządowej (gminy ościenne, znajdujące się w powiecie, województwie), ośrodkami i organizacjami o charakterze naukowym, kulturotwórczym, społecznym i religijnym w kraju i zagranicą.

10. Zasady oceny gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawa prawna dla tworzenia Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Strawczyn, Art. 87 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad

zabytkami (t. j. Dz.U. 2021 r. poz. 710 - Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami) w ust. 1. stanowi, że:

Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami. Natomiast co 2 lata ten sam organ powinien sporządzić także sprawozdanie z realizacji programu, przedstawiane następnie Radzie Gminy, oraz przekazywane do wiadomości Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Sprawozdanie powinno zawierać liczbowe lub procentowe poziomy wykonania zadań oraz działalności, na które m. in. składają się:

- stan budżet gminny, przeznaczony na ochronę zabytków
- stopień wykonania lub finansowania prac remontowych i konserwatorskich obiektów zabytkowych, z wyszczególnieniem tychże
- procentowy poziom objęcia gminy miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego
- stan i ilość wniosków o wpis do rejestru zabytków
- ilość i rodzaj działań kulturalnych, imprez, szkoleń, spotkań, prelekcji i wydawnictw dotyczących lub związanych z ochroną zabytków
- stan i ilość szlaków turystycznych, osób zatrudnionych w turystyce
- liczba osób zatrudnionych i związanych z działalnością w zakresie ochrony zabytków
- ilość i stan zabytków oznakowanych zgodnie z postanowieniami Ustawy

11. Bibliografia

Dokumenty urzędowe

Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U.);

Archiwum Urzędu Ochrony Zabytków w Kielcach:

Karty ewidencyjne zabytków nieruchomych;

Karty ewidencyjne zabytków ruchomych;

Opracowania:

Stanisław Arnold, *Podziały administracyjne województwa sandomierskiego*, Kielce 2001.;

Antoni Bobiński, Józef Michał Bazewicz, *Przewodnik po Królestwie Polskiem*, t. 1-2, Warszawa 1901-1902.;

Jan Stanisław Bystron, *Ugrupowanie etniczne ludu polskiego*, Kraków 1925.;

Walerian Kalinka, *Galicja i Kraków pod panowaniem austriackim*, Paryż 1853.;

Hieronim Łabęcki, *Górnictwo w Polsce. Opis kopalnictwa i hutnictwa polskiego pod względem technicznym, historyczno-statystycznym i prawnym*, t. 1, Warszawa 1841.;

Józef Herman Osiński, *Opisanie polskich żelaza fabryk*, Warszawa 1782.;

Jerzy Z. Pająk, *Dzieje podziałów administracyjnych a granice regionu świętokrzyskiego w: „Region świętokrzyski. Mit czy rzeczywistość?”*, Kielce 2001.;

Henryk Radocki, *Centralny Okręg Przemysłowy w Polsce*, Warszawa 1939.;

Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej z oznaczeniem terytorjalnie im właściwych władz i urzędów oraz urządzeń komunikacyjnych, pod red. Tadeusza Bystrzyckiego, Przemyśl-Warszawa 1933.;

Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, tt V-XV, Warszawa 1884-1902.;

Wielka Historia Polski, t. 1, pod red. S. Grodzkiego, J. Wyrozumskiego, M. Zgórniaka, Kraków 2003.;

Michał Rawita-Witanowski, *Z wędrówek po ziemi checińskiej. Oblęgorek*, „Ziemia”, 1924, nr 10.;

W rycerskim Strawczynie. Monografia historyczno-gospodarcza gminy Strawczyn, pod red. E. Kosika, R. Nadgowskiego i D. Świtalskiego, Kielce 1998.;

Lech A. Tyszkiewicz, *Słowianie i Awarowie, Organizacja plemienna Słowian*, Wrocław 2009.;

Izydor Zinberg, *Skorowidz Królestwa Polskiego czyli Spis alfabetyczny*, t. 1-2, Warszawa 1877.;

Mapy:

Jerzy Egloff, *Karta pocztowa i przemysłowa Królestwa Polskiego*, mapa, skala ok. 1:1 092 000, Warszawa 1846.;

Generalgouvernement - Distrikt Radom, mapa, skala 1:800 000, Kraków 1939.;

Marceli Gotz, *Karta dróżna Królestwa Polskiego z pokazaniem odległości na traktach pocztowych i bocznych*, mapa, skala ok. 1:1 008 000, 1859.;

Juliusz Kolberg, *Mappa jeneralna Województwa Sandomierskiego, Atlas Królestwa Polskiego, składający się z 8 map geograficznych*, Warszawa 1827.;

„Mapa Taktyczna Polski”, *Kielce, P 45 S 31*, mapa, skala 1:100 000, Warszawa 1929.;

Carl Maré, , Paulus Schmidt, , *Karte von dem Königreich Pohlen, Gross-Herzogthum Posen und den angrenzenden Staaten in IV Sectionen*, mapa, ok. 1:750 000, Berlin 1831.;

Reisser, Franz, *Ost und West Galizien nach den neusten beobachtungenen*, mapa, ok. 1:300 000, Wiedeń 1805.;

Rzeczpospolita Polska, mapa administracyjna, skala 1:750 000, Warszawa 1999.;

West Galizien. Bl. 2, enthaltend den Koniskier, Radomer, Jozefower und Opatower Kreis, mapa, skala ok. 1:530 000, Wiedeń 1803.;

Województwa centralne i wschodnie Rzeczypospolitej Polskiej, mapa, skala 1:1 000 000, Warszawa 1933.;

Województwa kieleckie, radomskie i tarnobrzeskie, mapa krajoznawczo samochodowa, mapa, skala 1:500 000, Warszawa 1976.;

Izydor Zinberg, *Mappa pocztowa Królestwa Polskiego z wykazaniem wszelkich dróg oraz odległości na nich ułożona podług najnowszych źródeł urzędowych*, mapa, skala ok. 1:1 008 000, Warszawa 1881.;

Strony internetowe:

isap.sejm.gov.pl

Aneks 1

Wykaz zabytków architektury wpisanych do gminnej ewidencji zabytków

Zabytki budownictwa i architektury wpisane do gminnej ewidencji zabytków			
Lp.	Miejscowość	Obiekt zabytkowy	Datowanie
1.	AKWIZGRAN	KRZYŻ	1908 r.
2.	BUGAJ	KRZYŻ	1. poł XX w.
3.	BUGAJ	MŁYN WODNY	XIX/XX w.
4.	CHEŁMCE	CMENTARZ PARAFIALNY	XIX w.
5.	CHEŁMCE	DAWNY ZBÓR ARIAŃSKI	XVII w.
6.	CHEŁMCE	KOŚCIÓŁ	1665 r.
7.	CHEŁMCE	CMENTARZ PRZYKOŚCIELNY	XII- XIII w.
8.	CHEŁMCE	KRZYŻ	XIX/XX w.
9.	CHEŁMCE	KRZYŻ	1937 r.
10.	CHEŁMCE	KRZYŻ	1933 r.
11.	CHEŁMCE	OGRODZENIE I SCHODY KOŚCIOŁA	XIX w.
12.	HUCISKO	KAPLICA ŚW. ROZALII	XVIII w.
13.	HUCISKO	KRZYŻ	poł. XX w.
14.	HUCISKO	KRZYŻ	XIX/XX w.
15.	HUTA OBLĘGORSKA	KRZYŻ	XIX w.
16.	KORCZYN	KRZYŻ	1941 r.
17.	KUŹNIAKI	DAWNY PRZELEW	1860- 1870 r.
18.	KUŹNIAKI	DAWNY PRZEPUST	1860- 1870 r.
19.	KUŹNIAKI	KRZYŻ	1931 r.
20.	KUŹNIAKI	KRZYŻ	XIX w.
21.	KUŹNIAKI	RUINY BYDYNKU PRODUKCYJNEGO PÓŹNIEJ MŁYNA	2. poł. XIX w.

22.	KUŹNIAKI	RUINY WIELKIEGO PIECA	1860-1870 przed. 1890 r.
23.	KUŹNIAKI	TERENY ZAKŁADU WIELKOPIECOWEGO	2. poł. XVIII/XIX w
24.	KUŹNIAKI	ZESPÓŁ KAPLICZKI MATKI BOSKIEJ (KAPLICZKA)	2. poł. XIX w.
25.	KUŹNIAKI	ZESPÓŁ KAPLICZKI MATKI BOSKIEJ (OGRODZENIE Z BRAMĄ))	2. poł. XIX w.
26.	MAŁOGOSKIE	KRZYŻ	1929 r.
27.	OBŁĘGÓR (ŚLIWINY)	KRZYŻ	2. poł. XIX w.
28.	OBŁĘGÓR	KRZYŻ	1934 r.
29.	OBŁĘGOREK	BRAMA WJAZDOWA	1900- 1902 r.
30.	OBŁĘGOREK	PAŁAC	1864-1883, 1895, 1900- 1902 r.
31.	OBLEGOREK	PARK PRZYPAŁACOWY	XIX w przekomp. ok. 1900 r.
32.	OBŁĘGOREK	KRZYŻ	1866 r.
33.	OBLEGOREK	POPIERSIE W PARKU PRZYPAŁACOWYM	1901 r.
34.	OBLEGOREK	KAPLICZKA	poł. XIX w.
35.	OBLEGOREK	KAPLICA	XIX w.
36.	OBLEGOREK	ALEJA LIPOWA PROWADZĄCA DO PARKU	XIX-XX w.
37.	PROMNIK	FIGURA MATKI BOSKIEJ	lata 20 II w.
38.	PROMNIK	KAPLICA ŚW TEKIL	XIX w.
39.	PROMNIK	PARK	XVIII w.
40.	PROMNIK	GORZELNIA	pocz. XX w.
41.	RUDA STRAWCZYŃSKA	BUDYNEK	pocz. XX w.

		MIESZKALNY DAWNA SZKOŁA	
42.	RUDA STRAWCZYŃSKA	KRZYŻ	1915 r. (?)
43.	RUDA STRAWCZYŃSKA	MŁYN MOTOROWY	XX w.
44.	RUDA STRAWCZYŃSKA	SPOCHLERZ	XX w.
45.	RUDA STRAWCZYŃSKA	BUDYNEK GOSPODARCZY	XIX w.
46.	STRAWCZYN	MIEJSCE PAMIĘCI NARODOWEJ	2. poł. XX w.
47.	STRAWCZYN	BRAMA CMENTARNA	ok. 1900 r.
48.	STRAWCZYN	CMENTARZ PARAFIALNY	ok. poł. XIX w.
49.	STRAWCZYN	OGRODZENIE KOŚCIOŁA	XVII w. (?)
50.	STRAWCZYN	DZWONNICA	poł. XIX w.
51.	STRAWCZYN	FIGURKA	1816 r.
52.	STRAWCZYN	KOŚCIÓŁ par. pw. WNIEBOWZIĘCIA NMP	1629 r.
53.	STRAWCZYN	KRZYŻ	1944 r.
54.	STRAWCZYN	CMENTARZ PRZYKOŚCIELNY	XV w. ?
55.	STRAWCZYN (DRABÓW)	MŁYN	poł. XIX w.
56.	STRAWCZYNEK	KRZYŻ	1905 r.

Aneks 2

Wykaz stanowisk archeologicznych wpisanych do gminnej ewidencji zabytków.

Stanowiska archeologiczne wpisane do gminnej ewidencji zabytków						
Lp.	Miejscowość	Funkcja obiektu	Chronologia	Nr obszaru AZP	Nr Stanowiska w miejscowości	Nr Stanowiska na obszarze
1.	Bugaj	Ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze	84-61	2	33
2.	Bugaj	Ślad osadnictwa	Neolit	84-61	23	54
		Ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze XI-XIII w.			
		Osada	Późne średniowiecze i okres wczesno nowożytny			
3.	Bugaj	Ślad osadnictwa	Przemysł tardenuaski	84-61	3	34
4.	Bugaj	Ślad huty metali kolorowych ołowiu	Okres wczesno nowożytny i nowożytny XVI-XVIII w.	84-61	5	36
5.	Bugaj	Ślad osadnictwa	Pradzieje	84-61	24	55
		Osada	Późne średniowiecze i okres wczesno nowożytny			
6.	Chełmce	Ślad osadnictwa	Epipaleolit i mezolit	84-61	1	32
7.	Chełmce	Ślad osadnictwa (obozowisko)	Eneolit lub wczesny brąz	84-61	4	35
8.	Chełmce	Kopalnia barytu i galeny	Okres nowożytny XVI-XVII w.	84-61	6	37
9.	Chełmce	Kuźnica wodna, relikty młyna wodnego	Okres nowożytny	84-61	7	38
		Ślad osadnictwa	Okres wczesno nowożytny i nowożytny			
10.	Chełmce	Ślad osadnictwa	Późne średniowiecze	84-61	8	39
		Ślad osadnictwa	Okres wczesno nowożytny i nowożytny			
11.	Chełmce	Ślad osadnictwa	Okres wczesno nowożytny	84-61	9	40

12.	Chełmce	Ślad osadnictwa	późne średniowiecze	84-61	10	41
		Ślad osadnictwa	wczesno nowożytny			
13.	Chełmce	Ślad osadnictwa	wczesno nowożytny	84-61	11	42
14.	Chełmce	Ślad osadnictwa	wczesne średniowiecze XI-XIII w.	84-61	12	43
15.	Chełmce	Ślad osadnictwa	Pradzieje	84-61	13	44
		Ślad osadnictwa	Późne średniowiecze i okres wczesno nowożytny			
16.	Chełmce	Ślad osadnictwa	Pradzieje	84-61	14	45
		Osada	Późne średniowiecze i okres wczesno nowożytny			
17.	Chełmce	Ślad osadnictwa	Neolit	84-61	15	46
		Ślad osadnictwa	Późne średniowiecze			
		Ślad osadnictwa	Okres wczesno nowożytny			
18.	Chełmce	Ślad osadnictwa	Późne średniowiecze i Okres wczesno nowożytny	84-61	16	47
19.	Chełmce	Ślad osadnictwa	Późne średniowiecze	84-61	17	48
		Ślad osadnictwa	Okres wczesno nowożytny			
20.	Chełmce	Ślad osadnictwa	Późne średniowiecze i Okres wczesno nowożytny	84-61	18	49
21.	Chełmce	Ślad osadnictwa	Pradzieje	84-61	19	50
		Ślad osadnictwa	Późne średniowiecze i Okres wczesno nowożytny			
22.	Chełmce	Ślad osadnictwa	Pradzieje	84-61	20	51
		Ślad osadnictwa	Późne średniowiecze i Okres wczesno nowożytny			
23.	Chełmce	Ślad osadnictwa	Późne średniowiecze i Okres wczesno nowożytny	84-61	21	52

24.	Chełmce	Ślad osadnictwa	Późne średniowiecze	84-61	22	53
25.	Chełmce	Ślad osadnictwa	Neolit (?)	84-61	25	56
26.	Chełmce	Ślad osadnictwa	Późne średniowiecze i Okres wczesno nowożytny	84-61	26	57
27.	Chełmce	Ślad osadnictwa	Późne średniowiecze	84-61	27	58
		Ślad osadnictwa	Okres wczesno nowożytny			
28.	Chełmce	Ślad osadnictwa	Późne średniowiecze i Okres wczesno nowożytny XIV-XVII w.	84-61	28	59
28.	Chełmce	Ślad osadnictwa	Okres wczesno nowożytny i nowożytny	84-61	29	60
30.	Chełmce	Ślad osadnictwa	Neolit	84-61	30	61
		Osada	Późne średniowiecze i Okres wczesno nowożytny			
31.	Chełmce	Osada	Późne średniowiecze i Okres wczesno nowożytny	84-61	31	62
32.	Chełmce	Ślad osadnictwa	Paleolit schyłkowy	84-61	32	63
		Osada	V okres brązu			
		Ślad osadnictwa	Paleolit schyłkowy			
		Ślad osadnictwa	Okres wpływów rzymskich			
33.	Chełmce	Ślad osadnictwa	Neolit	84-61	33	64
		Ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze			
		Ślad osadnictwa	Późne średniowiecze			
		Ślad osadnictwa	Okres nowożytny			
		Ślad osadnictwa	(?)			
34.	Chełmce	Osada	Okres wczesno nowożytny	84-61	34	65
35.	Chełmce	Ślad osadnictwa	Okres wczesno nowożytny	84-61	35	66
36.	Chełmce	Ślad osadnictwa	Okres wczesno nowożytny	84-61	36	67
37.	Chełmce	Ślad osadnictwa	Późne średniowiecze	84-61	37	68

		Ślad osadnictwa	Okres wczesno nowożytny			
38.	Chełmce	Ślad osadnictwa Osada	Pradzieje Okres wczesno nowożytny	84-61	38	69
39.	Chełmce	Ślad osadnictwa	Okres wczesno nowożytny i nowożytny	84-61	39	70
40.	Chełmce	Ślad osadnictwa	Okres wczesno nowożytny i nowożytny	84-61	40	71
41.	Chełmce	Osada	Wczesne średniowiecze VIII-X w.	84-61	41	72
		Ślad osadnictwa	Późne średniowiecze			
		Ślad osadnictwa	Okres wczesno nowożytny i nowożytny			
42.	Chełmce	Ślad osadnictwa	Neolit	84-61	42	73
		Ślad osadnictwa	Pradzieje			
43.	Chełmce	Ślad osadnictwa	Pradzieje	84-61	43	74
		Ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze VIII-X w.			
		Ślad osadnictwa	Okres wczesno nowożytny			
44.	Chełmce	Ślad osadnictwa	Neolit	84-61	44	75
		Ślad osadnictwa	Późne średniowiecze			
		Ślad osadnictwa	Okres wczesno-nowożytny i nowożytny			
45.	Chełmce	Ślad osadnictwa	Okres nowożytny	84-61	45	76
46.	Chełmce	Cmentarzysko	Halsztacki	84-61	46	77
47.	Kuźniaki	Ślad osadnictwa	Średniowiecze	83-60	1	20
48.	Kuźniaki	Punkt osadniczy	Okres nowożytny	83-60	2	21
49.	Niedźwiedź	Osada	Późne średniowiecze	83-60	1	22
		Huta szkła	Okres nowożytny			
50.	Niedźwiedź	Ślad osadnictwa	Okres wczesno nowożytny i nowożytny	84-61	2	93
51.	Oblęgor	Ślad osadnictwa	Okres wczesno nowożytny	84-61	1	87

52.	Oblęgorek	Ślad osadnictwa	Neolit	84-61	1	85
53.	Oblęgorek	Ślad osadnictwa	Późne średniowiecze i okres wczesno nowożytny	84-61	2	86
54.	Promnik	Ślad osadnictwa	okres wczesno nowożytny i nowożytny	84-61	1	1
55.	Promnik	Ślad osadnictwa	okres wczesno nowożytny	84-61	2	2
56.	Promnik	Ślad osadnictwa	okres wczesno nowożytny	84-61	3	3
57.	Promnik	Ślad osadnictwa	okres wczesno nowożytny	84-61	4	4
58.	Promnik	Osada	Wczesne średniowiecze i okres nowożytny	84-61	5	5
59.	Promnik	Osada	Późne średniowiecze i okres nowożytny	84-61	6	6
60.	Promnik	Ślad osadnictwa	Późne średniowiecze i okres nowożytny	84-61	7	7
61.	Promnik	Ślad osadnictwa	Okres wczesno nowożytny	84-61	8	8
62.	Promnik	Osada	Późne średniowiecze i okres nowożytny	84-61	9	9
63.	Promnik	Ślad osadnictwa	Starszy neolit	84-61	10	10
		Ślad osadnictwa	Okres wczesno nowożytny i nowożytny			
64.	Promnik	Ślad osadnictwa	Późne średniowiecze	84-61	11	11
		Ślad osadnictwa	Okres wczesno nowożytny i nowożytny			
65.	Promnik	Ślad osadnictwa	Późne średniowiecze	84-61	12	12
		Ślad osadnictwa	Okres wczesno nowożytny			
66.	Promnik	Ślad osadnictwa	Okres wczesno nowożytny	84-61	13	13
67.	Strawczyn	Relikty założenia rezydencjonalne dwór-pałac	1. poł. XVII-XVIII w.	84-61	1	94
68.	Strawczyn	Ślad osadnictwa	Starszy neolit	84-61	2	95

69.	Strawczyn	Kuźnia wodna	Okres nowożytny XIX w.	84-61	3	96
70.	Strawczyn	Ślad osadnictwa	Pradzieje	84-61	4	97
		Ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze XI-XIII w.			
71.	Strawczyn	Ślad osadnictwa	Starszy neolit	84-61	5	98
72.	Strawczyn	Ślad osadnictwa	Neolit	84-61	6	99
		Ślad osadnictwa	Okres wczesno nowożytny			
73.	Strawczyn	Ślad osadnictwa	Neolit	84-61	7	100
		Ślad osadnictwa	Późne średniowiecze			
		Ślad osadnictwa	Okres wczesno nowożytny			
74.	Strawczyn	Ślad osadnictwa	Neolit	84-61	8	101
		Osada	Późne średniowiecze i Okres wczesno nowożytny			
75.	Strawczyn	Ślad osadnictwa	Neolit	84-61	9	102
76.	Strawczyn	Ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze XI-XIII w.	84-61	10	103
		Osada	Wczesne średniowiecze i okres wczesno nowożytny			
77.	Strawczyn	Ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze XI-XIII w.	84-61	11	104
		Ślad osadnictwa	Okres wczesno nowożytny			
78.	Strawczyn	Ślad osadnictwa	Neolit	84-61	12	105
		Ślad osadnictwa	Późne średniowiecze Okres wczesno nowożytny			
		Osada	Średniowiecze XI-XIII w. Późne średniowiecze i okres wczesno nowożytny			
79.	Strawczyn	Ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze XI-XIII w.	84-61	13	106

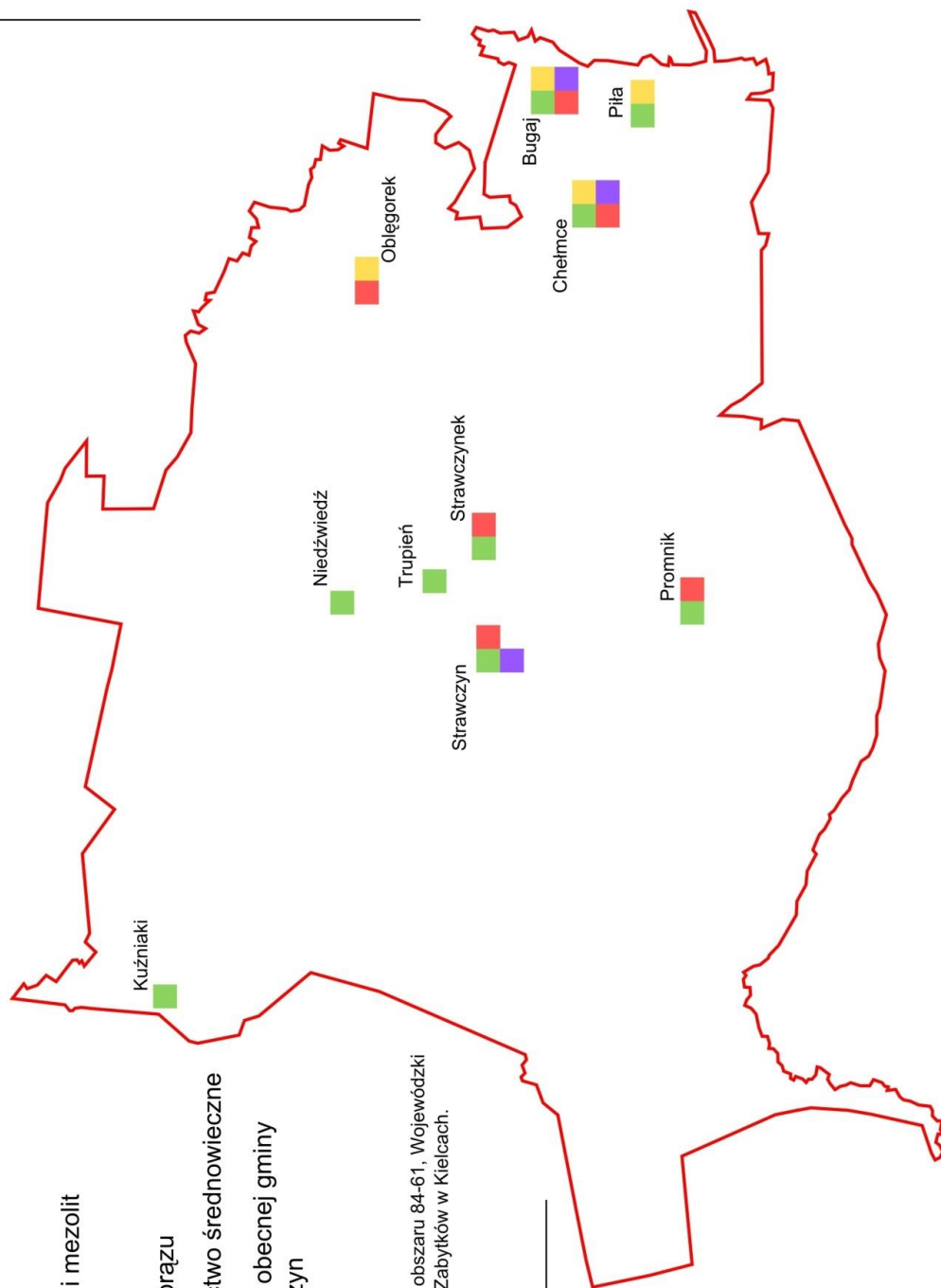
		Ślad osadnictwa	Późne średniowiecze i okres wczesno nowożytny			
80.	Strawczynek	Ślad osadnictwa	Neolit	84-61	1	88
81.	Strawczynek	Ślad osadnictwa	Pradzieje (neolit?)	84-61	2	89
		Ślad osadnictwa	Późne średniowiecze			
		Ślad osadnictwa	Okres wczesno nowożytny			
82.	Strawczynek	Ślad osadnictwa	Neolit	84-61	3	90
		Ślad osadnictwa	Późne średniowiecze			
83.	Strawczynek	Ślad osadnictwa	Późne średniowiecze i okres wczesno nowożytny	84-61	4	91
84.	Strawczynek	Osada	XI- XIII w.	84-61	5	92
		Osada	Późne średniowiecze			
		Ślad osadnictwa	Okres wczesno nowożytny			
85.	Strawczynek	Relikty młyna wodnego	Okres nowożytny	84-61	6	107
86.	Korczyn	Huta szkła	XIX w.	84-60	1	1
87.	Korczyn	Nieokreślona	Nieokreślona	84-60	2	2
88.	Korczyn	Punkt osadniczy Osada	Pradzieje Okres nowożytny	84-60	3	7
89.	Korczyn	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Wczesne średniowiecze Nowożytność	84-60	4	8
90.	Korczyn	Punkt osadniczy	Średniowiecze	84-60	5	10
91.	Korczyn	Osada	Nowożytność	84-60	6	11
92.	Ruda Strawczyńska	Kuźnia	XVII w.	84-60	1	3
93.	Ruda Strawczyńska	Znalezisko luźne		84-60	2	4
94.	Ruda Strawczyńska	Punkt Osadniczy	Wczesne średniowiecze	84-60	3	5

Ślady bytności i osadnictwo na terenie obecnej gminy Strawczyn

- paleolit i mezolit
- neolit
- epoka brązu
- osadnictwo średnowieczne
- granica obecnej gminy Strawczyn

źródła:

Karty archeologiczne obszaru 84-61, Wojewódzki Urząd Konserwatora Zabytków w Kielcach.

Dawna przynależność gminna na terenie obecnej gminy Strawczyn, 1837 r.

- gmina Mniów
- gmina Niewachlów
- granica obecnej gminy Strawczyn

- gmina Snochowice
- gmina Piekoszów
- gmina Wólka Kłucka

źródła:

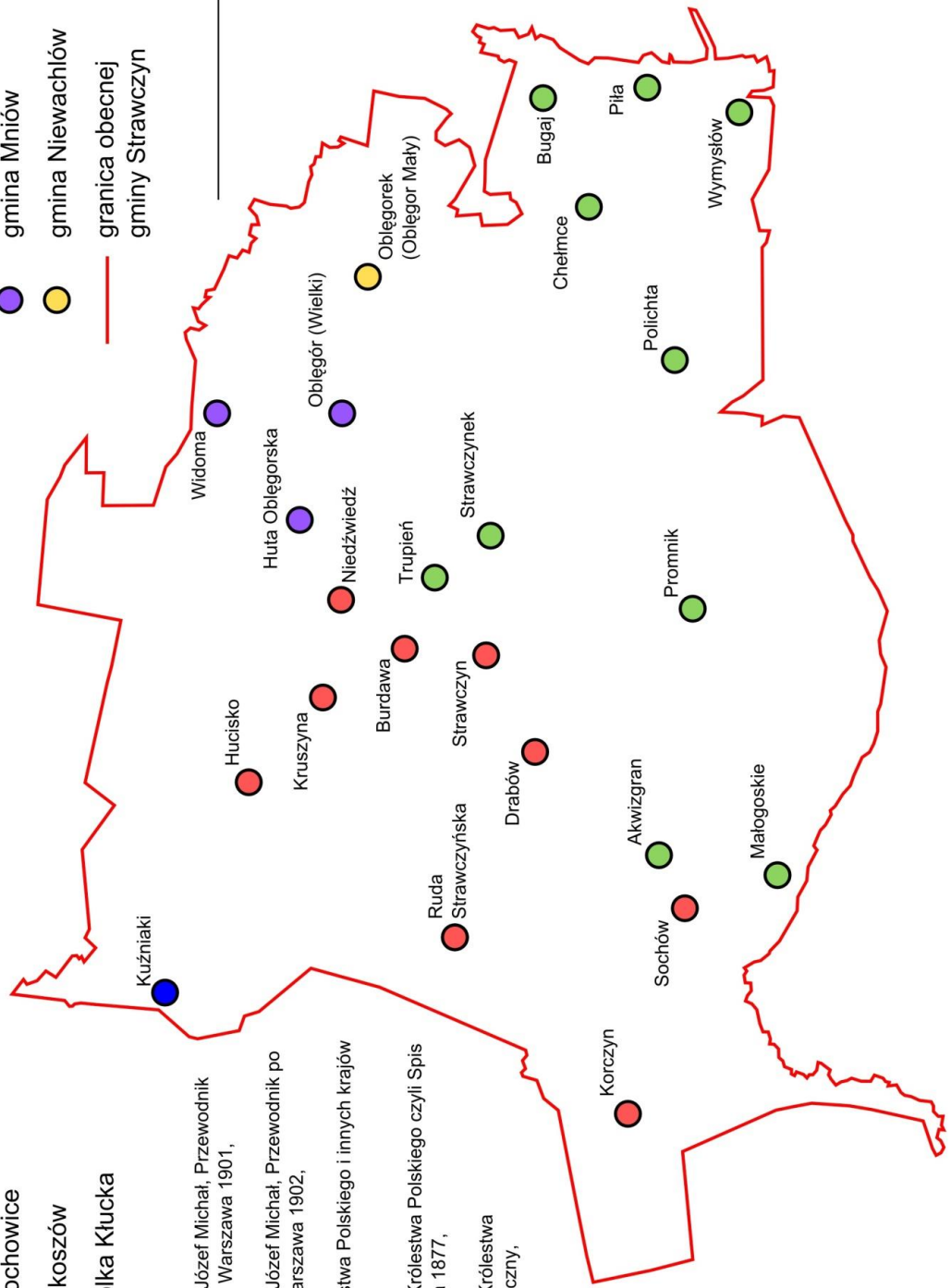
Bobiński, Antoni, Bazewicz, Józef Michał, Przewodnik po Królestwie Polskiem, t. 1, Warszawa 1901,

Bobiński, Antoni, Bazewicz, Józef Michał, Przewodnik po Królestwie Polskiem, t. 2, Warszawa 1902,

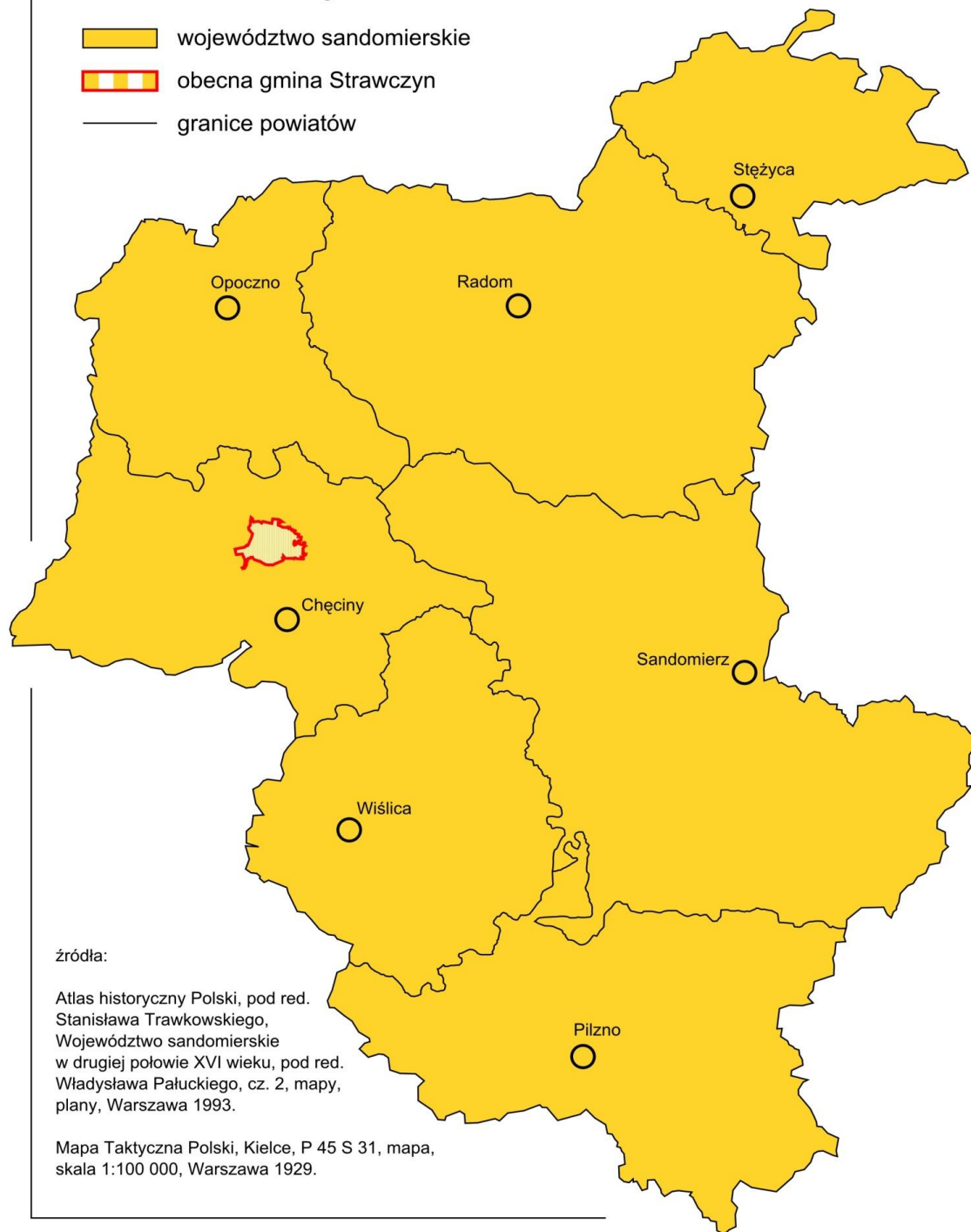
Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich,

Zinberg, Izidor, Skorowidz Królestwa Polskiego czyli Spis alfabetyczny, t. 1, Warszawa 1877,

Zinberg, Izidor, Skorowidz Królestwa Polskiego czyli Spis alfabetyczny, t. 2, Warszawa 1877.

Teren obecnej gminy Strawczyn na tle powiatu chęcińskiego województwa sandomierskiego XV-XVIII w.

Teren obecnej gminy Strawczyn na obwodzie opoczyńskiego Galicji Zachodniej (Nowej),
przełom XVIII/XIX w.

Teren obecnej gminy Strawczyn na tle departamentów radomskiego i krakowskiego Księstwa Warszawskiego, 1809-1816

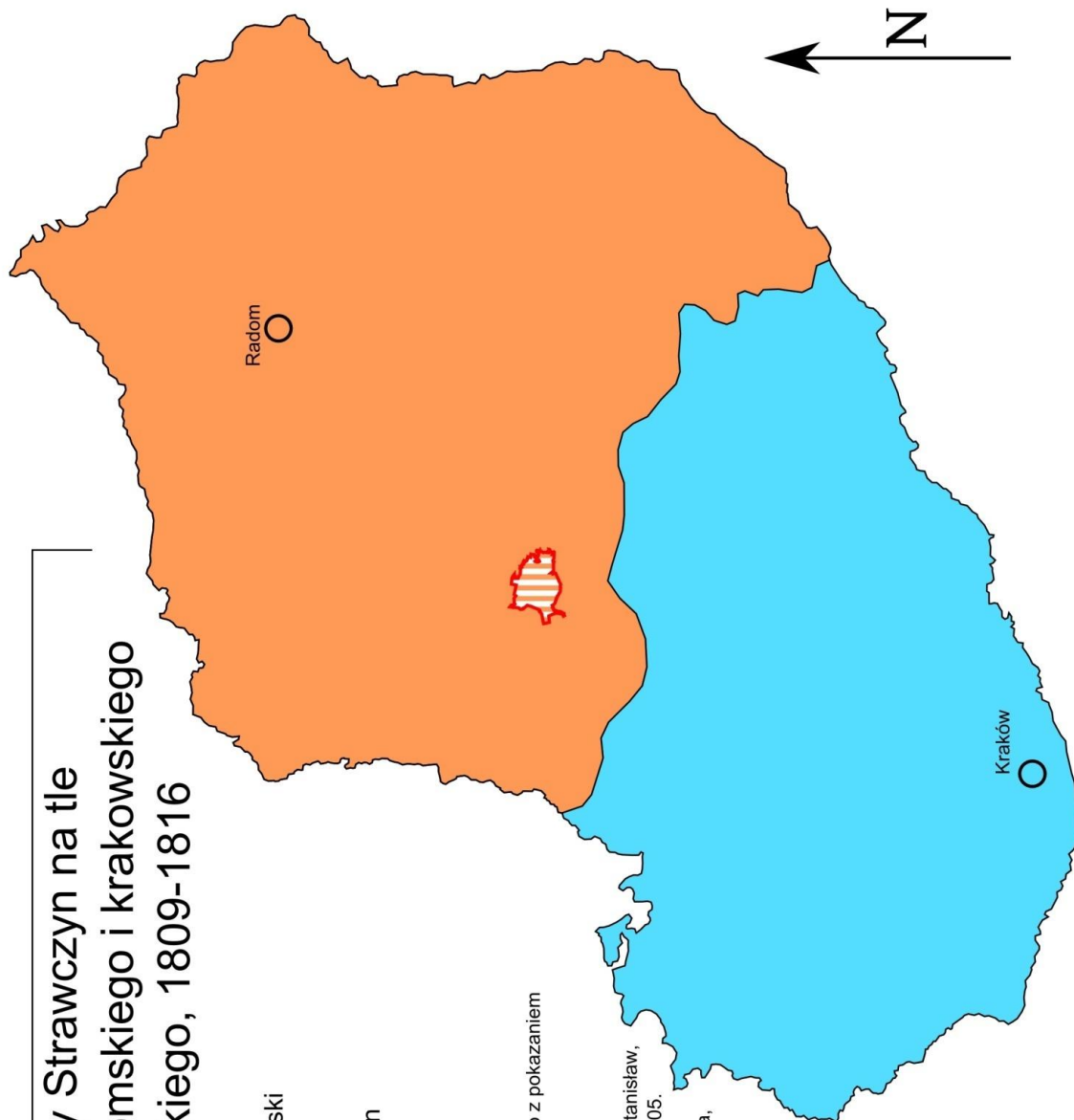
- departament sandomierski
- departament krakowski
- obecna gmina Strawczyn

źródła:

Gotz, Marcelli, Karta dróżna Królestwa Polskiego z pokazaniem odległości na traktach pocztowych i bocznych, mapa, skala ok. 1:1 008 000, 1859.

Księstwo Warszawskie, mapa [w:] Kieniewicz, Stanisław, Historia Polski 1795-1918, Warszawa 2002, s. 105.

Mapa Taktyczna Polski, Kielce, P 45 S 31, mapa, skala 1:100 000, Warszawa 1929.

Teren obecnej gminy Strawczyn na tle województw radomskiego i krakowskiego 1816-1845 i guberni radomskiej 1845-1866

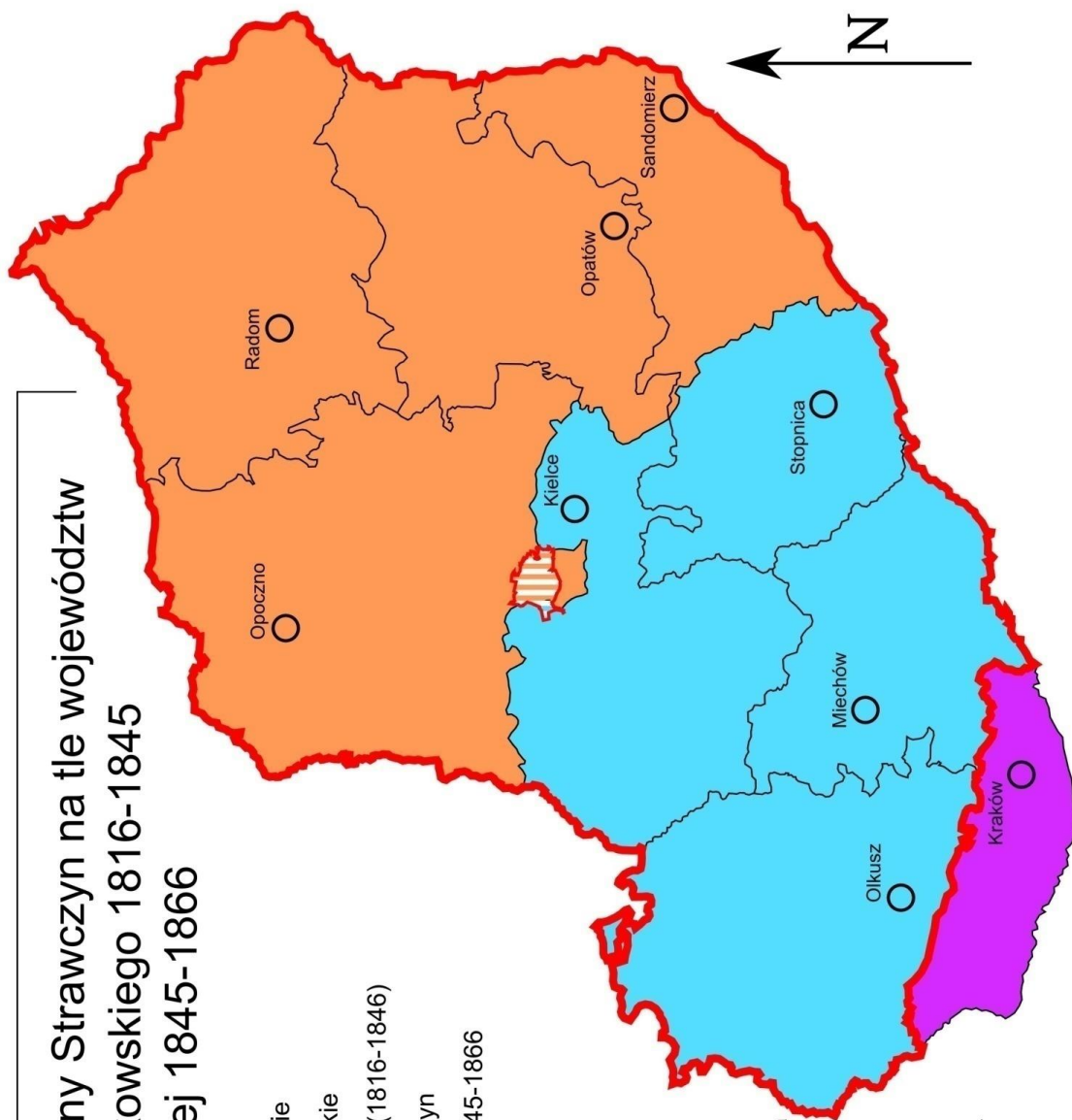
- województwo radomskie
- województwo krakowskie
- Wolne Miasto Kraków (1816-1846)
- obecna gmina Strawczyn
- gubernia radomska 1845-1866
- granice powiatów

źródła:

Gotz, Marcelli, Karta dróżna Królestwa Polskiego z pokazaniem odległości na traktach pocztowych i bocznych, mapa, skala ok. 1:1 008 000, 1859.

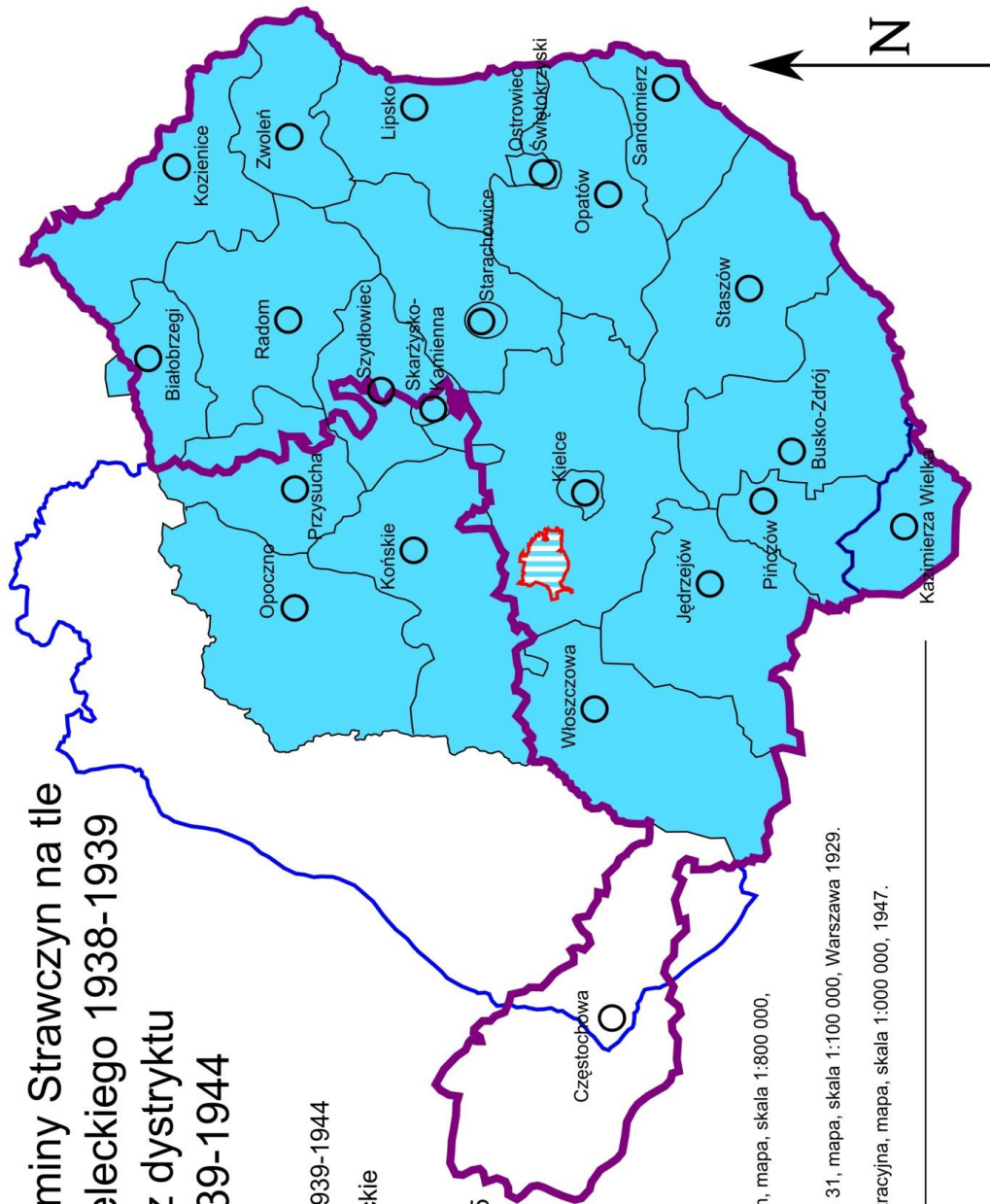
Egloff, Jerzy, Karta pocztowa i przemysłowa Królestwa Polskiego, mapa, skala ok. 1:1 092 000, Warszawa 1846.

Mapa Taktyczna Polski, Kielce, P 45 S 31, mapa, skala 1:100 000, Warszawa 1929.

Teren obecnej gminy Strawczyn na tle województwa kieleckiego 1938-1939 i 1945-1975 oraz dystryktu radomskiego 1939-1944

- dystrykt radomski 1939-1944
- województwo kieleckie 1945-1950
- województwo kieleckie 1950-1975
- obecna gmina Strawczyn
- granice powiatów

źródła:

Generalgouvernement - Distrikt Radom, mapa, skala 1:800 000, Kraków 1939.
 Mapa Taktyczna Polski, Kielce, P 45 S 31, mapa, skala 1:100 000, Warszawa 1929.
 Rzeczpospolita Polska, mapa administracyjna, mapa, skala 1:000 000, 1947.

Teren obecnej gminy Strawczyn na tle
województwa kieleckiego od 1975 i powiatu
kieleckiego województwa świętokrzyskiego
od 1999 r.

źródła:

Rzeczpospolita Polska, mapa administracyjna, skala 1:750 000, Warszawa 1999.

Województwa kieleckie, radomskie i tarnobrzeszkie, mapa krajoznawczo samochodowa, skala 1:500 000, Warszawa 1976.

Obecna gmina Strawczyn na tle podziału gminnego w 1. poł. XX w.

- gmina Snochowice
- gmina Piekoszów
- gmina Mniów
- gmina Niewachłów
- teren obecnej gminy Strawczyn

źródła:

Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej, Przemysł-Warszawa 1933.

Województwa centralne i wschodnie Rzeczypospolitej Polskiej, mapa, skala 1:1.000 000, Warszawa 1933.

